

DANTE

— Halálának hatszázados évfordulójára —

Írta: PAPP DEZSŐ

Schopenhauer az irodalmat az emberiség papiros-émlékezőtehetségének nevezte. E hasonlat annál találóbb, mert az emberiség e kollektív emlékezőképessége tényleg ugyanazon törvénynek hódol, mint az egyes egyén memoriája. Mint, ahogy az individuum emlékezetéből lassan kifakulnak, elhalványodnak s eltűnnek a régi, jelentéktelen képzetek vagy új képzetekkel társulva, más tartalmat és más szint nyernek s csak azok, amelyek társadalmilag súlyosak és jelentősek maradnak meg állandóan az éntudat világos körében, úgy az emberiség e kollektív emlékezetének egyes képzetei, az irodalom alkotásai is színüket veszítik, elfakulnak, feledésbe mennek vagy századok folyamán a kor uralkodó képzeteiből új szint nyernek; de teljes világitásban töretlen fényvel csak akkor maradhatnak meg, ha fontosságukkal, súlyukkal, időtlen értékükkel az emberiség kollektív öntudatának örök alkotó részévé válnak.

Abból, amit Dante Alighieri alkotása az emberiség számára jelentett, ma úgyszólván csak a florenzi énekes neve s az „Isteni Szinjáték“ romantikus pokoljáró alap gondolatának váza maradt meg az élő irodalomban. Dante infernója megszűnt új energiáknak, új ihleteknek, új megismeréseknek az a kiapadhatatlan forrása lenni, mint Goethe Fausztja s ha Dante tudós buvárlói nem pazaroltak volna rengeteg fáradságot a dantei alkotás emlékének újból és újból való fölfrissítésére, ha nem ontották volna magukból a Dante-tanulmányok rengetegét, nem szedték volna szét a filologkutatás görcsöve alatt az „Isteni Komédia“ hervadhatatlan szépségeit, akkor tán Dante költészete Milton hozzá hasonló elképzelésű „Elveszett Paradicsomának“ sorsára jutott volna, mely csak az élő irodalom panoptikumában, az irodalomtörténetben éli tovább viaszból formált, tetszhalott életét.

Az a bámulat, megbecsülés és szeretet, amivel hat évszázad generációi a florenzi kolosszus alakjára visszatekintettek, a kor uralkodó eszméje és világnézete szerint változott. Életében alig vettek róla tudomást s halála után Boccaccio, az olasz szellem és zseniálitás Danté-tól egy egész világgal különböző megérzékelletője, harsogta bele az olasz nép fülébe, hogy a ravennai kriptában egy gigászi óriás nyugszik, kinek emlékéhez hosszú századok fognak bűnbánó canosszát járni. A tizenötödik század a római cserkoszoru mellé mártírglóriát vont a homloka körül s Florenc üldözött fiát a keresztény Homerosszá avatta. Ettől kezdve Dante nem egy kis nemzet költője többé, hanem költészete a kereszténységet és Európát jelenti. Alig telik el azonban egy évszázad, a renaissance a maga felbúzó,

friss erejével, az antik szépségen megmázosodó lelkével kicsinynek látja azt, amit az előző korszak óriásnak tisztelt. Kétszáz évre legördült az „Isteni Színjáték“ nehéz függőnye s Dante emléke elporosodik korának többi nagyjai között, kik a XVIII. századi Európát uraló neoklasszikus felvilágosodás fényénél és az új kor forradalmát előkészítő fáklyái világánál barbár hulláknak látszanak. De eljön a német romantika s szeretettel lebbenti fel a függőnyt a hervadtak hitt szépségek titkairól s megtorpanó bámulattal néz fel csillagos szférák elfelejtett panegirikus dalnokaira. Azóta másfél évszázad telt el s az idők meggyorsult járása lassan újra csaknem abba a sötétségbe meríti Dante költészetének világát, ahonnan a német romantika emelte ki. Az „Isteni Színjáték“ misztikusan csendes, halk méltóságú költészetének melódiája, mely misztikus szférák csodáit muzsikálja, nehezen resonál a technika csodáinak jegyében fogant XX. századdal, mely villamos motorok kattogó kerekeivel szántja föl elhagyott prérik szent csöndjét, a teleszkopok kettős lencséjének erejével hatol bele a plánétákat görgető mámoros úr misztériumába s Einstein elméletének matematikai erejével a végtelennek hitt minden-séget, végessé és mérhetővé detronizálja.

— De Goethe Fausztja is misztikus világban mozog, az ő atmoszférája sem a XX. századé s mégis a fausztí szózat él és rezonál lelkünk mélyén, új világosságokat gyujt e vajudó idők problémáinak éjszakájában?

E kérdésre adandó válasz annál fontosabb a dantei költészet legbelsőbb lényegének megértésére, mert nemcsak megvilágítja a goethei és dantei teremtő erő különbségét, hanem egyszersmind kijelöli azt a pontot, ahonnan századunk szempontjából legjobban megközelíthető és legélesebben megvilágítható Dante költészete.

Minden idő költészetének csak egy tárgya van. Költői alkotás csak akkor tágul az alkalmi poézis szűk, időhöz és helyhez kötött kereteiből, örök költészetté, ha átéreztetni velünk a metafizikai időtlen problémák borzongását, ha egy, még oly halovány fényszikrát is gyujt a hadeszi sötétben, ha prespektívát nyit, kilátást ad a lét és nem lét, az élet és a halál, az üdvözülés és elkárhozás szaiszi rejtélyeire. Ez a néhány probléma minden valódi költészet tárgya s csak a forma, amelyet a kiváltságos zseni egyénisége ad nekik, változó. Ez a forma azonban a problémák lemérhetetlen mélysége és végtelen kiterjedése mellett ezerféle fényben csilloghat, mint ahogy a kaleidoszkop képei is ezer színű és ezer fényű csillagot mutatnak, noha a képet alkotó színes üvegdarabka mindig ugyanaz. Az a forma azonban, amelyet a költő az állandó változatlan problémáknak ad, nemcsak a költő egyéniségének, hanem a kornak is függvénye. Ha valakinek sikerülne (ami még gondolatban is lehetetlen) megtalálni e problémák időtlen, kortól és tértől független formáját, az megtalálta volna a metafizikai kérdések megoldását. A probléma megszűnne problémának, a rejtély rejtélynek lenni. Annak a formának függősége azonban a kor szellemétől, melyet az egyes költő ad az örök költészet problémáinak, különböző méretű. Goethe összehasonlíthatat-

lanul függetlenebb századától, mint Dante attól a kortól, amelyben élt. Az utolsó évezred európai irodalmának nincs egyetlen óriása sem, ki annyira minden idegszálával, gondolatának minden porcikájával bent élne korában, mint Dante a középkorban. Shakespeare egészen renaissance-ember, de költészetének nagyvonású eredményei mégis függetlenek a tizenhatodik századtól. Rousseau egészen a forradalom szövétnékét hordó felvilágosodás korának gyermeke, de gondolkodásának lendülete, filozófiájának esszenciája, átfogóbb századánál. Ők mind legalább részben, legalább legfontosabb lényegük szerint megérthetők koruk nélkül is. Dante csak a középkorból érthető meg. Ő egészen annak a kifejezője, annak gyermeke. Igaz, hogy legnagyobb és leghatalmasabb, de tündöklő és erényeivel, hibáival diadalmas miszticizmusával, a föld rögetől való elkívánczolásával, mindavval, ami költészetének ereje, varázsa és ragyogása, elválaszthatatlan kapcsolattal bentgyökeredzik a XIII. század lelki világában. Népszerűsége, híre s megbecsülése is a középkor megítélésével maradt mindig összefüggésben. S aszerint, amint százada föllángolt vagy elhomályosult az utókor megítélésében, szökkent virágba vagy hervadt el Dante népszerűsége és híre is. Innen van, hogy korunk, mely szöges ellentétben áll Danténak a csönd, a misztikus merengés jegyében álló századával nem tudja úgy magáévá tenni e kor gigászi „representatív man“-jének alkotásait, mint Goethe költészetét.

A XX. század tévesen itéli meg az európai történelem középső korszakát. Fölfogásunk nagyon is a XVIII. század felvilágosítóinak egyoldalú nyomdokain halad, kik a középkort a mindenhatónak tudott ració mértékeivel akarva megmérni, csak az elfogultság, a szándékoltság, következetlenség és sötétség konglomerátumának látta. A történelem korszakait azonban saját maguk mértéke szerint kell értékelni; s ekkor tagadhatatlan, hogy a középkor minden hallatlan fonáksága ellenére is a *szellemi kulturának* épp úgy legintenzívebb korszaka, mint ahogy századunk a technikai civilizációnak fénykora. Nincs még egy időszak a művelődés történetében, melynek kultúrája annyira egységes, annyira összefoglaló erejű, olyan hallatlan intenzitású lett volna, mint a középkoré. Ez a kultúra a maga páratlan mélységét azonban éppen annak a motívumnak köszönheti, mely egyszersmind kultúrája esendő mulékonyságának oka, tunniüllik az egyház hatalmának. Mert ez a Krisztus tanításának (a világtörténelem szelleme keserű cinizmusának véres bizonyítékául) fölépített erőközpont, mely Szent-Péter utódjának székéből maga alá gyűrt minden szabad megmocnást, megfojtott minden más terekre kívánczoló gondolatot, a saját területén belül páratlan ragyogású tudományt és a magasságokba törő filozófiát hozott létre. „*Scienciae theologiae ancillae*“. „Minden tudomány a teológia szolgáló leánya“, e jelmonddal a középkor külön filozófiát, külön geográfiát, külön asztrológiát formált a saját képére. Az ember tekintetét elfordította a föld sarától s amíg milliókat és milliókat hagyott éhezni és nyomorogni a fölélé irányított emberarcokhoz, vigaszul közelebb hozta a mindenség misztériumát. Ráfeküdt az emberek agyára és rájuk kényszerítette a

„magasabb megismerést“. Hatalmi eszközökkel irtotta ki a materializmust s idealizálta és spritualizálta az egész világot. S így a kor néhány kiváltságos szellemében lehetővé tette az emberi lélek okkult megismerésre törekvésének olyan mérvű expanzióját, amelyre nincs több példa a történelemben. Épített számukra gót katedrálisokat, melynek karcsu tornya az ég felé rántja a lehorgasztott fej tekintetét, amelynek belsejében misztikus csönd, titokzatos félhomály uralkodik. Csak egy kis piros lámpa ég, ott az oltár fölött, az egyház tudományának világa, melynek gyéren szűrődő rejtelmes fénye izgatószer az ismeretlen tereken vándorló fantáziának. Ennek a világnak, ennek a gót katedrálisnak énekese Dante Alighieri.

Florenzben sodródott e világra, oly család sarjadékeként, melyet tradíciói predestináltak arra, hogy részt vegyen a kis köztársaság zűrzavaros, szenvedélydulta politikájának intézésében. Ez volt Dante szerencsétlensége, és életének megrontója. Mert a franciabarát és a pápapárti ellenfél győzelmével Florenz száműzte legnagyobb fiát. Dante többé soha nem térhetett vissza szülőföldjére. S az a végtelen fájdalom, mellyel a hazai röghöz tapadó lelke, sóhajos zokogásokat küldött Firenze klasszikus stílusú palotái felé, számára oldhatatlan szenvedések s egyszersmind kimeríthetetlen költői megismerések forrása lett. Veronában, Bolognában, Ravennában hanyódik, szívében összetört életének fájdalomával a lelkében lassan megérelődő halhatatlan költeményének gondolatával. Üldözötten, kevesektől becsülve hunyta le szemét vigasz nélkül idegen földön. De a ravennai kriptá sem jelentett végleges nyugalmat számára. Firenze kezei még halálában is megakarták bolygatni a nagy száműzött csontjait, melyeket Bertrund de Porjet pápai követ minden áron máglyán akarta elégettetni a nagy költő „Monarchia“ című politikai művével együtt. Firenze azóta sokszor járt canosszát, hogy jóvá tegye legnagyobb fián elkövetett sérelmet, de a ravennai kriptá kőből van s nem indul meg vezeklő unokák könnyein.

Dante költészete üldözött, életében csalódott, összetört szívű poéta halhatatlan alkotása. Vigasz, melynek a kegyetlen valóságtól való elfordulása új erőt ad a lankadt tagoknak, mely a megváltás csábos ígéretével új szikrát gyújt kialvó remények éjszakáján. Az „Isteni Színjáték“ oly ember műve, ki magába szívta mindazt, ami a középkor kulturájában nagy vonalú és fenséges volt, aki fölvette mindazt a szellemi táplálékot, amit a tizenharmadik század az embernek nyújthatott. S az egyházi skolasztikus filozófia, az esztrológia, a történelem, a világeredetéről szóló kozmogónia, a megváltás lehetőségéről vitázó krisztológia és a középkori ismeretek tömkelegeinek, hallatlan intenzitású, misztikusra hajló lélek költői erejével adott hervadhatatlan formát és kioldhatatlan világot. Csalódott lelkének ideálra volt szüksége, melyet földi hordozójává tehessen egetkereső vágyainak és így költészetének nemtőjéül kiválasztotta a halhatatlan Beatricet, egy előkelő florenzi polgár leányát, kit még mint kilenc esztendő gyermek látott és szeretett meg legelőször, és ezt a szerelmet a középkori trubadur-rajongások módjára lelkében lassankint platonikus Mária kul-

tuszzá formálta, mely túlélte imádatának tárgyát a megmaradt gondolkörének világító központjául. Az „Isteni Szinjátékot“ eredetileg az ő dicsőítésére szánta. Ez a Beatrice-rajongás azonban, melynek semmi közössége sincs a nemű szerelemmel, valójában csak mulandó forma, valamilyen misztikus határozatlan érzés, mely rokon a végtelenség után való vággyal, a szenvedések tömkelegéből való megváltás akarásával. Ez az az önzés, mely valójában Danténak az „Isteni Szinjátékot“ sugalta.

Még Goethe Fausztját, és Mílon paradicsomát (e két mű legközelebbi rokona Dante költészetének) sem számítva le, az Isteni Szinjáték a leggigantikusabb alkotás, mely költő fantáziájában valaha megszületett. Kolosszusi épület, megdöbbentő architektonikával, melynek emberfölötti aránya és a nyomasztó nagysága épp úgy térdre kényszerít bennünket, mint ahogy részleteinek, a rokokó bájjával kidoigozott címzéi művészetének csodálatára ragadnak.

Az ember életútjának felén, harmincötösztedős Dante eltévedt a fájdalmas kínok és bűnök sötét erdőjében. Vergíliusz az ókor legkeresztényibb költője bukkan föl előtte s vezeti ki a fenevadak erdejéből megdöbbentően borzalmas úton. Mert az ősvény, mely innen kifelé visz, a megtorolt bűnök, a tüzes szurokkal égető fájdalmak, a kocytuszi sirások, az eleven húst tüzes karddal vágó ördögök poklán, az Infernon visz keresztül.

Dante pokla: vízió. Érzékeltetése: ércből, el nem porlandó alakokat vágó művészet, melynek nem a költészetben, csak a szobrászatban akadunk mására. Dante költészete kolosszusi szobrokat vág, Rodíni-kézzel a végnélküli bűnök és végnélküli fájdalmak víziós szobrait.

A középkor pokolképzete óriási földbevágott, tölcserre mélyül Dante szeméi előtt, melyet az égből letaszított pártútú Lucífer suhánása vág a megrettent anyaföldbe. Ennek a tölcsernek csavarvonal módjára lefelé vezető árkaiban bűnhődnek, hol égetően kízó, hol jegesen hasogató fájdalomban az örök időkre elkárhozottak. Minél mélyebben hatol a tölcser mélyére az alvilági utas és római kísérője, a bűnök annál szörnyűbbek lesznek velük együtt a kiszabott szenvedések. Lent a kilencedik kör végén a tölcser csúcsán feltűnik Lucífer borzalmas hármás arca, melynek rettentő háromszoru fogsorai közül a három nagy árulónak Judásnak, Cassiusnak és Brutusznak vonagló marcangolt teste lóg elő. Itt a föld központja, ahonnan szűk sikhátor vezet ki a levegőre a csillagok világába. De új út int a fáradt vándorok felé. Egy hegy magasodik ott a kijárat lábánál, melyet a zuhanó Lucífer elől ijedten az óceán vízei alá menekülő, öszszetorladt földségek hagytak maguk után; a Purgatorium hegye. Újra tovább visz az út, bűnösök között, kik sok száz éven át lángban tisztulnak világosabb szférák örömteli lakóival. Minél feljebb hágnak, annál inkább kisebbednek a megbánandó bűnök, annál világosabb lesz a levegő körülük, annál készségesebb a lelkek megbánása. Fönt eltűnik Virgíliusz; a legkeresztényibb pogány nem juthat be a Boldogság szférájába, a paradicsom köréibe, ahova allegorikus griffmadaraktól ragadott kocsin Beatrice, minden tökéletességek megtestesítője, röpi

magával a megmámorosodó költőnek végtelenbe vágyódó lelkét. S íme ott keringenek a hét plánéta körül, hét körben a szférák muzsikája közepette a paradicsom szférikus gyűrűi. Középpütt a fényteli Empyreum, hol hármasság három és mégis egy gyűrűje. Itt tűnik el Beatrice, a költő mellől. Mikor föltekint, ott látja őt a Mindenható trónja mellett, a földöntúli glória iriszes fényében s ő lemosolyog reá, a földöntúli utak halhatatlan vándorára.

Dante költészete misztikum. Telítve van mindazzal, ami az ember lelkét örökké foglalkoztatja, boldogság, elkárhozás az élet és halál, a lélek megmaradásának, vagy megsemmisülésének soha át nem látható titkaival. Dante e problémákra a legnemesebb veretű költészet ruháját adta és felöltöztette abban a formában, melyet kora mindenkinek fölé helyezett, az allegória költészetében. A hideg allegóriát azonban megtöltötte kozmikus énjének csillogó tartalmával. Megénekelte földöntúli útjában saját szenvedését, elmondotta saját Infernóját, csalódott és összetört életének pokoli szenvedéseit, saját megtisztulását a gondolkodás purgatóriumában és saját üdvözülését rendithetetlen hitének, bizakodó lelkének paradizójában. Vergiliusz, ki a poklokon keresztül vezet, számára a tiszta ész, mely a bűn megismerésére tanít, míg Beatrice a meleg érzések, a bizakodó szív tökéletes hite, mely elvezet oda, hova nem ér föl a véges emberi ész, a megváltás szotérikus birodalmába.

De van másik arca is Dante költészetének. Az Inferno oceanai terzinaiban egyes ember szenvedései az ember szenvedésévé tágulnak s hullámaikkal az időtlenség partjait mossák. Dante költészete az ember és az emberi élet szenvedéseinek infernója, az akarás purgatóriuma és a hit megváltó paradizója, melyből a misztikumtól, a sejtelmes megismeréstől, ez eszotérikus akarástól elfordult korok felé is az örökkévalóság szellője fuvall.

TAVASZI CSÓK

— Nagy Emmának —

Csókolni, csókolni vágyom... de messzi az én szeretőm,
 A tavasszal csókoltatom meg magamat a hegytetőn —
 Tavasz, állok elébed, kacscintok kacagva rád,
 Tavasz, készítsd a kedved, kacagón vár az arád,
 Tavasz, zsendülő testem pendítsd mint drága húrt,
 Tavasz, szélkőrmű ujjad forró hajamba fúrd,
 Tavasz, bontsd ki hajam, győzelmed zászlaját,
 Tavasz, hökkentsd ma dalba ajkam únt téli jaját,
 Tavasz, babráld a ruhámat drága-bizsergetőn,
 Tavasz, lefekszem hozzád a lihegő hegytetőn,
 Fuldokló csóksikolyomtól rivalgjon a szent berek —
 Hadd higyjék, hogy bolond vagyok, a tavasztalan emberek...!

BERDE MÁRIA

HALOTT SZAVAK

Ajkadba véres barázdát mart immár fogad,
 a napok kínjának szitkát belevetted
 és a holt szavak rögén most új vetés fogant.

Bokrosodik, pedig alig hogy szádba sarjad
 és torkodra fut mérges gyökerének ize;
 (most már hiába, hogy nem így akartad.)

Csokorba ha szednéd, mi felfakad
 feslett ajkad medrében s nyujtanád Neki:
 hervadt hajtás, bogáncs mindegyik szavad.

És a mosoly is szájad szögletén
 fonnyadó inda, mely nap felé hiába kúszik:
 megtapadni nem tud seholy szegény.

SZÉKELY BÉLA

ÚJ HARCOK TAVASZÁN

Én mondom néktek: ez kataklizma,
földrengés, naphomályosulás.
Akik a közöny kormos üvegén
komédiának nézik:
összeomló világok romja alatt
kinlódhatnak az üvöltésig.

Én mondom néktek: ez világ vége...
Vakok is látták s némák beszéltek:
holnapra béklyózott erő
sámson-ökle fogja a fegyvert —
új harcra harsan a kürt
s új rítmust díktál a dobverő.

És mondom néktek: ássák a sirt,
fenik a tört s a görbe kést!
Nézzétek ott az esti pirt,
új harcok véres lobogóját —
s füledt, fullasztó éjszakákon
halljátok meg a csörtetést!

Kiáltom néktek: elveszünk!
Szívünk verése a régi,
szemünk a multak gőzétől vakult,
lelkünk emlék-salaktól terhes.

Kiáltom, hörgöm: Ember, vigyázz!
Valami izzik, valami forr,
titok fő a lét katlanában.
Testvér, vigyázz!... Valamikor
kellett a multak mákonya
búfelejtőnek.

Síkoztom, hörgöm: új útra kerget,
törtetlen útra a sors ostora.
Új harcok tavasza zsendül:
friss szelek sodorják forradalmas,
igátlan erők indulóját.

Aki a múlt borától részeg,
mámoros fejjel tántorog —
s új köveken, új kinok tuskéin
valahol elhull s temetetlen
hulláját keselyűk csőre tépi.

Üvöltöm százszor: ez kataklizmás
csodáknak éve.
Ébredjetek fel álmodók!
Inog a föld, zuhan a ház:
multak dohos pincéiből
fussunk az élet
boldogságigérő mezejére.

FINTA ZOLTÁN

UTOLSÓ PILLANATBAN

Irta : DÉRI TIBOR

Az ablaknál állt és mozdulatlanul nézett ki a derős mezőre. Közvetlenül előtte egy fa széles, sötétkék árnyéka remegett a fűvön. Szomorúfűz lehetett alighanem, mert odább víz lassú csörgedezése hallatszott s az árnyék lazaszövésű volt, fénnel át meg áttoredezve, mint apró levelű, ritka lombú fáké, fátylas remegéssel. Nem tudott kihajolni, hogy helyes-e feltevése, az ablak mélyen benn volt a falban s a bilincsek visszahúzták. Így tehát inkább a mező túlsó szélét nézte, mely csillogó pocsolyszemekkel hanyatterülve, meztelenül meredt a felkelő nap felé. Az égen fekete felhők száguldtak, itt-ott gyors hályogot húzva a tócsák tiszta tükrére, majd odább vonulva s végig-símitva rebbenő árnyékukkal a rét messzi erdőhajzatát. Az oldalsó bokorsoron túl vakító napsütésben feketén meredt a magas bitó az égnek, fölötte, mintha füstölögne, varjuccsapat tömött fonala szálldogált a felhők felé. Csend volt, csak a folyó zúgása hallatszott s a nap-sugarak pergése a megremegő leveleken.

A síralomházban forró-sűrű volt a levegő s a halálraitélt lábujj-hegyre állva, kapkodott szájával a feje felett behúzódo illatos szél felé. Ez volt egyetlen vágya: szabad, tiszta levegőt érezni ismét s már szinte türelmetlenül számította az időt kivégzéséig, mikor majd sok időt tölthet a szabadban; előbb körülviszik a városban s aztán még végig a hosszú úton az akasztófaig, legalább egy óráig el fog tartani s az csupa gyönyörűség lesz ilyen szép tavaszi időben. S az volt egyetlen problémája, kocsin viszik-e vagy majd gyalog kell járnia; nem tudta, a városban mi a szokás s bántotta a gondolat, hogy esetleg gyalogolnia kell; nagyon fáradt volt már.

Nagyon fáradt volt már, semmi kívánság, semmi indulat nem éltette már s örült, hogy meg kell halnia. Arra sohasem volt ereje, hogy egyszerűen lefeküdjék az árokba s éhenhaljon saját jószántából. Mint valami elszabadult, lélektelen gép futott az országúton évek óta, ide-odalöködvé, robbanva s felborulva s minduntalan nekiszaladva az útjátálló törvényeknek. Ha úgy esett, megállt valahol s dolgozhatott s ilyenkor egy darabig vakon forgott belsejében a szerkezet, zúgva, mint rugójatört óriási óramű, míg hirtelen el nem szabadult s tovább nem rohant régi útjain, árkokon, falakon keresztülbukdácsolva, fájdalmas zakatolással. Ami útjába akadt, azt válogatás nélkül magával rántotta vad rohanásában: munkát, boldogságot, lopott kabátot, pénzt, vagy dagasztott kenyeret az ablakból éjne idején, ha kedve kerekedett, betört egészen ismeretlen parasztházakba s régen — úgy emlékezett — egyszer valamit meggyilkolt, késsel leszúrta, úgy rémlett neki; de azért nem tudta biztosan, csakugyan megtette-e ő maga, vagy pedig csak történetét hallotta-e valakitől?

Nagyon régen volt már s élete eseményei úgy keverődtek össze, mint expresszvonat ablakából a rohanó tájak alaktalanul táncoló síkokba. Csak gépfutásának állandó zöreijére emlékezett, éhségének kínzó sítítására, mi pillanatig sem hagyta nyugodni, úgy hogy szinte boldog volt, hogy most megállították, végre és véglegesen leszerelik élete megsíketült örjögő szerkezetét.

Kibámult az ablakon, üveges tekintete érzéketlenül síklott végig a mező felpeszdült tavaszi életén. Hirtelen összerezett. Háta mögött megcsikordult az ajtó.

Lassan megfordult és pillanatra fellobbanó érdeklődéssel nézett a vékony ajtóreszen át benyúló kerek süvegű, sárga arcra. A börtönőr intett, hogy lépjen közelebb.

„Félóra mulva“ — suttogta s rögtön utána eltűnt s az ajtó zajtalanul bezárult mögötte.

Az ember visszafordult az ablak felé. Egy szélroham rángatta ide-oda a fűzfa kék árnyát s ugyanabban a pillanatban a messzi bitófa felett ingadozva, széles árnyalással szállt felfelé a fekete felhő.

— Ott már lóg valaki! — gondolta s mozdulatlanul tovább bámészkodott. Szeretett volna mielőbb kijutni a szabad levegőre és kitérni mellét, száját a szélnek. Feje fájt és tompán mozgott belül s a nyakán elől, a csigolyákon valami éles nyomást érzett, mintha már egyszer felakasztották volna s a teste most visszaemlékezne a kötél hajdani szorítására. Összeráncolta homlokát és erőlködve visszagondolt lefolyt életére, de semmi ilyesmi nem jutott eszébe. Megbánást, fájdalmat nem érzett, se félelmet; szive és toroka száraz volt s kiaszott s már az utolsó években általában, most is ép csak a pillanatnyi események váltottak ki belőle pillanatnyi érzelmeket, különben így peregetek le az összeszáradt napok s percek, mint vén ujjak között rózsafűzér szemei, gondolatlan egymásutánban. Csak a bíróra haragudott, a kövér bíróra.

Mikor már tudta, hogy elfogja itélni, még akkor sem érzett semmiféle haragot vagy ellenszenvet a pirosposzsgás, megtermett ember iránt. Úgy nézte, mint az idegen lényt vagy akár egy állat felpuffadt dögét a mezőn; semmi köze hozzá s nincs mit számonkérni tőle. Ha halálra itéli, mit bánja azt! nem ő itél s nem is őt itéli, ez csak valami távoli marakodás az űrben, holt csillagok kerepelése, ha egymás mellett elsuhannak. S csak akkor lobbant fel hirtelen ellenszenve, mikor véletlenül észrevette, hogy a bíró, mialatt egy tanúvallomást hallgatott, zsebéből csomagot húzott ki s lassan, kényelmesen felbontva, beleharapott tartalmába. A libamáj zsírja szinte halhatóan csurgott végig felpuffadt, párnás állán, szájáról kétoldalt lefolyva, mint az izzadság fénylett s csámcsogása s a máj szaga egy pillanat alatt betöltötte a szűk s szorongásig megtelt termet. A tanú elakadt s szégyenlősen megvakarta a fejét. De a bíró teli szájjal, nyelvvel hátratulva a falat, rögtön ráförmedt s rengő vörös parókája úgy fénylett, mint a réz.

„Ez gazdag ember“ — mormogta a halálraitélt maga elé s pillantása hirtelen izzó gyűlölettel akadt meg a vastag aranyláncon,

mi a bíró lila tallárja fölé vetve csillogott szemérmetlen szépségben. S ettől a pillanattól kezdve egyre fokozódó ingerültség s harag gyülemlett fel belsejében a szuszogva lélegző, vastag ember iránt.

Ámbár amióta a siralomházba került, alig gondolt rá s csak ebben az utolsó félórájában jutott ismét eszébe s feküdte meg mint varjú lomha árnya, fáradtan, bóbiskolva dolgozó agyát. De mikor csikorogva ismét kinyílt az ajtó s a börtönőr tarka csomaggal hóna alatt belépett, azonnal felállt s fejét lehajtva, engedelmesen feléje lépett.

Mialatt felvette a bugyogós, vörös nadrágot s a vörös lepkegalléros fehér inget, egy pillanatra eszébe jutott, hogy kérni fogja, vezessék valami tükör elé. De ekkor a börtönőr hirtelen lelökte a székre s mint aki ellenállástól tart, könyökével nyakára támaszkodva, egy erős nyomással lefogta fejét s a következő pillanatban acél csattanása hangzott fel füle mellett. Nem ijedt meg, csak némileg elszontyolodva nézte, szennyes sárga haja mint hull hosszú fürtökben lába mellé a földre, a félig nyitott ajtón át ugyanekkor rekedt, türelmetlen ordítás hangzott be az utcáról.

„Miért nem szöktél meg komám?“ — ütődött hirtelen füléhez a börtönőr suttogása. Elrévedt arccal egy pillanatra értelmetlenül bámult a földre, de aztán eszébe jutott: este levették róla a bilincset s az ablak vasrácsa nyitva volt, könnyen megszaladhatott volna. De hogy szándékosan történt így, nem is tudta. Mindegy! akárhogy volt — s legyintett egyet a kezével.

„Hova az öreganyám keserves...?“ — mondta fáradtan s felhúzott szemöldökkel ránézett a börtönőrré. „Minek az“ — tette még hozzá s ismét legyintett a kezével. Aztán megemberelte magát. „Köszönöm“ suttogta rekedten s a földre nézett.

A következő pillanatban fejére nyomták a háromszögű, hegyes, sárga süveget s durván kítaszították az ajtón. A napfény kissé elvakította. Fülhasogató zene-bona csattant fel láttán az utcáról. Meglepetten, kissé tántorogva lépett előre s egy faragatlan, deszkákából összeacsolt, kétkerekű kocsí előtt találta magát. S már a következő pillanatban valaki a vállánál fogva, durván előrehúzta, hogy majd elbukott s a néhány lépésnyire előtte táncoló tarka tömegeből éles ordítások, kacajok özöne zúdult feléje.

„Felszállni... felszállni!“ — sivitották s ő előre lépve, tántorogva belekapaszzkodott a kocsí deszkafalába. De ez alig hogy ránehezedett, másik végére billent s ő majd elvágódott a porban. A tömeg kacagása, mint a vihar sepert el feje fölött.

Néhány sikertelen próbálkozás után, végre szédülő fejjel fennállt a koporsóban, magasan az ordító csöcselék fölött. A nap szemébe sütött s meggörnyedve két kézzel kellett kapaszkodnia a kocsí deszkafalába, hogy az ide-odabilenő alkotmány ki ne lódítsa a földre. S csak mikor elindultak s ő a hirtelen lökéstől térdre esett, vette észre, hogy nem kell állnia, leguggolhat vagy leülhet a kocsí fenekére. De alighogy megtette, egy kavics süvített el szeme előtt s a tömegeből hátul elégedetlen ordítások hangzottak.

Jó tíz percbe telt, míg öntudata teljesen visszatért s azontúl

csodálkozva, kissé érdeklődve is figyelte a körülötte zajgó, érthetetlen életet. Száját kítátotta és hosszú lélegzetet vett a friss, szabad levegőből. De por szállt szemébe s tüdejébe s köhögni kellett. Rögtön utána eszébe jutott, hogy kocsin jár, nem kell gyalogolnia s jóleső érzéssel dült hátra, fejfelé lemerülve a magas deszkafalak között. A következő pillanatban fájdalmas kiáltás hörgött fel torkából s hirtelen kiegészenedett. Valaki bottal az arcába csapott.

„Fel a fejjel, бүдös állat!“ — A borotvált fejnek s a szégyensüvegnek ki kellett látszania a kocsiból, a tömeg okulására.

Egy kövér lónak széles fehér fara mozgott orra előtt. Valamivel előbbre két feketébe öltözött alak masírozott, fehérkeztyűs kézzel: a hóhér és segédje. Legelől a menet élén a polgármester haladt a városi hajdukkal, utána a pap teljes ornátusban s közvetlenül előtte egy kék selyembe öltözött hórihorgas ember, meggörnyedve a szélben lobogó, vérvörös zászló terhe alatt.

A kocsi mögött beláthatatlan, éktelenül ordító tömeg dülöngött. A halálraitált egyszer hátrafordította fejét, rögtön közapor zúdult feléje, egy vaskos, plundrás nadrágu ember kivált a tömegeből s botját felemelve, fenyegetődve feléje ugrott. Egy vén töppedtbőrű paraszton rohant el ugyanekkor visítva a kocsi másik oldalán s egy pillanatra megállva, felgaskodott s szembeköpte a halálraitált.

„Miért?“ — kérdezte ez csendesen, inkább önmagától s tenyerével lassan letörölte arcáról a vizet. Hátul újra felharsant a tömeg diadalordítása.

Az ember nem értette. Ajkáról csurgott még a vér, az ő botütése nyomán s még egyre repültek a kövek feléje, tompán koppanva a kocsi deszkafalán. A kövér vén ló egyszer fájdalmasan felnyerített.

Vakítóan sütött a nap, az alacsony piszkos házak tárt ablakokkal hányták feléje a lakóik szitkozódó megvetését, a por vastag, fullasztó felhőkben szállt fel körülötte s csak túlhan az utca végéről csillogó csendes békében a folyócska zöld színe. A halálraitált még egyszer körülnézett: csupa rongyos, szegény ember, a város csöcseléke, olyan, amilyen ő maga volt, tüzelt itt most feléje engesztelhetetlen gyűlölettel s mardosta tajtékozó szájjal a halálra induló ember békéjét.

„Miért?“ — kérdezte újra félig hangosan s egyik kísérője csodálkozva feléje fordította arcát. A halálraitált homlokához kapott s lassan megcsóválta a fejét. Nem értette, agyának rozsdás szerkezete megakadva, vakon forogva önmaga körül, mint pattanásig feszülő gőz nyomása alatt, sívított koponyájában.

Körülbelül egy óra múlva kiértek a vesztőhelyre. A varjúk éhes felhője riadtan szállt tova, a tömeg izgalma tetőpontra hágott, lassú morgás szállt a földből, a hóhér izzadáson arccal mozgott a halálraitált előtt, valaki hosszan kántálva énekelt s az erdő lassan ingatta sörényes fejét az egész lázas betegség fölött. Az ég tiszta kék volt és forró, mint a vér.

„Az anyád!“ — mondta valaki s egy töpörödött, vézna, vén asszonyt vezetett fel a dombra. A halálraitált csodálkozva nézte. Harminc évvel ezelőtt látta utoljára, nem ismerte meg. Az arca

ráncos volt, a szeme vörös s a keze felszakadva, vérzett. Mozdulatlanul állt meg az összekötözött ember előtt, fogatlan szája hápogva, hangtalanul járt s sovány kezeivel sűrűn vetette a keresztet.

Azt hitte, hogy már régen meghalt. Végignézett rajta, a szoknyája szakadozva lógott le róla, meztelen lába rongyokba burkolva remegett a föld repedezett kérégen.

„Hóhé” — kiabálta hirtelen egy zsiros hang. A halálraitélt följédt s fölemelte az arcát. A domb alján egy kocsiban ülve a bírót pillantotta meg, amint vastag kezével hadonászva beszélt egy alacsony feketeruhás emberrel. A hasa pöffedten domborult előre, mellén a sokkarátos, sárga aranylánca s gyűrűs ujjai között vékony pálcika dölyfösködött.

A halálraitélt megrázkódott; a kocsí párnás ülésén, a bíró mellett zsirosan fénylő csomagokat pillantott meg s egy borosüveg megcsillanó nyakát. Libázsir szaga ütötte meg orrát.

Agya lázbaborult. Körülötte a tömeg ordítása, mint egyetlen, óriási, üres gyomor rettenetes korgása csapott fülének, az ég éhesen tátotta ki száját s a folyó vize tikkadtan ordított a hegyek mögött. Hideg örület lángolt végig testén. Fogai megcsikordultak, szempillái leestek. Az öreg asszony elé lépett.

Lentről úgylátszott, mintha leakarna hajolni, hogy megcsókolja az anyját. De hirtelen éles sikitás hasította végig a levegőt.

A halálraitélt egyetlen harapással lehasította az asszony orrát: Aztán a tömeg felé fordulva mézsféher arccal, kiköpte a véres húscafatot s rekedt állati hangján kiáltotta le a dombról:

„... ez a büntetése, mert szegény embernek hozott a világra! Átkozott legyen mindenki, aki szegény s ez az egész nyomorult...”

A hóhérok líhegve lefogták. Hátról a tömeg csendbe dermedt, csak a vén asszony szakadozott sikitása hallatszott. A varjuk, mint rettenetes gyászkorona, libegtek félkörben a domb homloka fölött, lent a kocsiban a bíró, fejét hátradűtve, hangosan kortyogtatta a hosszunyaku üvegből lassan folydogáló vérvörös bort. S a rozsdás óramű őrzője továbbzakatolt.

IRÓK A MAI OROSZORSZÁGBAN

Irta: MÁCZA JÁNOS

A szovjetek kulturszerveinek hivatalos programja volt: a kisajátított emberi kultúrát kisajátítani minden ember számára. Lehetővé tenni, hogy de ahhoz minden ember ne csak hozzáférhessen, hanem hogy tudja is azt élvezni. Lehetővé tenni a fejlődésében levő osztálykultúra további alakulását. És végül: lehetővé tenni, hogy a feltörekvő új osztály megteremtse a saját maga kulturáját, amely már nemcsak a feltörekvő osztály kulturája, hanem emberi kultúra legyen!

Ennek a munkának a megindítását, szervezését és irányítását az újjáalakult Oroszországban a „Proletkult“ vállalta. A Proletkultot rövidesen a szovjetek megalakulása után a köztársaság közoktatásügyi népbiztosa, *Lunacsarszkij* kritikus és színműíró, szervezte meg.

A Proletkult körülbelül ugyanolyan szerve a kulturügyeknek, mint a kommunista párt a politikának és a szakszervezetek a gazdasági életnek. Célja volt egységesíteni minden kulturális ténykedést, közös alapokra fektetni — úgy gazdaságilag, mint ideológiailag — a művészeteket s a hivatalos program szerint: „az emberi, társadalmi és művészi értékek fejlesztése.“

A Proletkult szervezte meg a klasszikus orosz írók műveinek új kiadását, a világirodalom értékeinek lefordítását, a vándor színtársulatokat, képképzőművészeket — szóval a kultúra terjesztésének úgyszólván minden szervét. Ezenkívül, mivel a Proletkult programjának egyik leglényegesebb pontja a proletárkultúra megteremtése, tanfolyamokat, iskolákat, művészi műhelyeket szervezett meg, ahol óriási tömegeknek adtak lehetőséget tehetségük kifejtésére. A tanfolyamokkal kapcsolatban matinékat, előadásokat és kiállításokat rendeztek, ahol a tanfolyamok kiforrottabb résztvevői közvetlenül a nagyközönség előtt (mondhatjuk így) vizsgáztak le.

A Proletkult, mint az összes kulturális ügyek központi irányítója mellett a „Narkomprosz“ (Narodni Komisszariát Proszvjescsénie = Közoktatásügyi Népbiztosság) egyes szakosztályai és a művészeti munkások szakszervezetei végzik a központosított művészetek termelését és szervezését. Az egyes szakszervezeteket Oroszország művészeinek központi szakszervezete, a Művészeti Munkások Szakszervezete foglalja össze. Szakszervezete minden egyes művészet-fajta munkásainak van, ezeken kívül még a következő fontosabb egyesületek központosítják a Narkomprosz vezetése alatt Oroszország művészi munkáját:

Irók egyesülete (mint a Narkomprosz irodalmi szakosztálya.) Elnöke *Lunacsarszkij*, másodelnöke *Bruszov*. A szakosztálynak két folyóirata van: a „Művészet szava“ és a „Kovács“. Az utóbbi a proletárköltők organuma.

Költők egyesülete (mint szakosztály,) melynek elnöke *Blok*.

Hatalmas szerv a Narkomprosz *sztnészeti szakosztálya*.

Akadémiai Szakosztály, amely a tudományos kutatókat központosítja. Vezetője *Vjacseszlav Ivanov*, tagjai az orosz tudományos világ legjobbjai; így *Kersencsev*, művészet teoretikus, *Benna*, biográfus, *Pokrovszkij* az orosz kulturtörténet kutatója, *Olydenburg* az akadémia elnöke és mások.

A művészeti propaganda szakosztálya; vezetője Vladimir Fricse a moszkvai tudományegyetem tanára, Szovjetoroszország két legnagyobb napilapjának, az Izvesztijának és a moszkvai Pravdának munkatársa. A szakosztály kiadványai (drámák, regények, versek, elbeszélések és gyermekmesék) 100-200 ezres példányszámban jelennek meg s az orosz proletártömegek legkedveltebb olvasmányai.

Petrográdon 1919 őszén alapították a *Művészházat*, ahol művészeti kurzusokat és (ingyenes) előadásokat rendeznek az irodalom, új költészet, zene stb. köréből. Az irodalmi kurzusokat két külföldön is jól ismert nevű író: Bjell és Amfiteatrow vezetik. Ugyancsak Petrográdon van az *Irók Otthona*, ahol a szerzők maguk olvassák fel a közönségnek munkáikat.

A képzőművészeti szakosztály munkája a köztulajdonba vett műértékek osztályozásával és múzeumok szervezésével kezdődött. A szakosztály működéséről *Umansztnak* az új orosz képzőművészetekről szóló könyvével kapcsolatban kell majd külön beszélni.

Az irodalmi élet egyik leghatalmasabb szerve az, amelyik „*Világirodalom*” néven a Narkomprosz megbízásából a világirodalom összes jelentős munkáinak a lefordítását végzi. Ez a szakosztály Oroszországnak csaknem minden íróját mozgósította, azokat is, akik politikai okokból nem vesznek részt az alkotómunkában. A szakosztály kétszáz író foglalkoztat, akik közül a következőket említjük fel:

Fed. Kuzmics *Szologub* Maupassant-t, Voltaire-t és Paul Claudel-t fordítja. *Kuprin*, aki különben nyílt ellenforradalmár és nem is él Oroszországban, Schiller Don Carlos-át fordította le a „*Világirodalom*” számára és az idősebb Dumas-ról írt monográfiát. *Amfiteatrow* Sem Benellit és Goldoni olasz vígjátékíróit fordítja. Gerhard Hauptmann-t Kazmir *Balytrusajitsz* fordítja a Birodalmi Kiadóvállalatnak. *Bryuszov* Balzac-ot, Mich. *Kuzmin* Anatole France-ot és Maupassant fordítja. Romain Rollandot Ivan *Greovsz* és *Damanszkaja* fordítják. Ignatiev *Potapenkó* Valter Skot-on dolgozik; Wels munkáit Jevgenij *Zamjatin*; Hofmann J. *Ivanov* fordítja, *Erberg* pedig D' Annunziót ülteti át.

Ugyanezokkal a *blográfiai* szakosztály Oroszország művészeinek életrajzain és munkáik sajtó alá rendezésén dolgozik. Például Tolsztoj munkáinak teljes kiadása tavaly november 29-én, Tolsztoj halálának tiz éves évfordulója alkalmából jelent meg *Gumiljev* sajtó alá rendezésében a Birodalmi Kiadóvállalat kiadásában, *Maxim Gorkij* Tolsztoj-tanulmányával.

A Narkomprosz és a Proletkult nagy összegű pályadíjakat írnak ki regény, színdarab stb. pályaművekre. A Narkomprosz ez év áprilisában egy millió rubeles regénypályzatot írt ki, a Proletkult 1920 novemberében írt ki színmű és díszletterv pályázatát.

A Narkomprosz művészeti szakosztálya külön gondoskodik a gyermekek művészi neveléséről, a gyerekek esztétikai igényeinek kielégítéséről. Egyrészt rendszeresen megismertetik a fiatalsággal a nagy orosz írók, Puskin, Ljermontov, Gogol munkáit, másrészt bevezetik őket az új művészetekbe. Mesédélutánokat, könnyű irodalmi és művészeti előadásokat, szavaló estélyeket, koncerteket és kiállításokat rendeznek a gyerekek számára. Így például csak a moszkvai kerületben hetenként negyven ilyen előadást tartanak a gyermekek számára. Érdekesen világítja meg a kultúra hatalmas megszervezését az, hogy az ilyen gyermekelőadások alkalmából pedagógusok és pszichológusok figyelik meg, hogy melyik mű hogyan hat a gyermekek lelkére.

Mindez az írók és művészek, akik Szovjetoroszországban maradtak,

ezeknek a szakosztályoknak a keretein belül helyezkedtek el és dolgoznak. Akik más politikai meggyőződésük következtében nem csatlakoztak le a kommunista párthoz, mint pártonkívüli, semleges munkások vesznek részt a közös munkában. Bár a szovjetköztársaság a könyvkiadóvállalatokat és színházakat nem szocializálta azonnal, az otthonmaradt művészek mind az állam részére dolgoznak, mert a magántulajdonban maradt vállalatok képtelenek voltak felvenni a versenyt az állammal. Oroszország irodalmi termelésének kiadása tehát a Birodalmi Könyvkiadóvállalatban összpontosul. A legszívósabb kiadócég, a híres petrográdi Grzsebin könyvkiadóvállalat, miután különösen gyermekmesék kiadásával próbálkozott, előbb Stockholmba, majd Leipzigba tette át székhelyét, ahol tagadhatatlanul értékes munkát végez. De itt óriási nehézségekkel küzd, mert a külföldre vándorolt orosz írók — enyhén szólva — felültetik. Egy Berlinben megjelenő orosz lapban elpanaszolja, hogy Merezszkovszkij az általa kifizetett munkáit más kiadócégeknek adta el újból; ugyanezt tette Kuprin. A Ginniusztól 1918-ban vásárolt és ugyanakkor ki is fizetett kéziratokat még ez év elején sem kapta meg.

Az, hogy Szovjetoroszországban az írók csak addig a határig dolgozhatnak szabadon, amíg írásaikban ellenforradalmat nem terjesztenek s amíg az osztálymentes emberi kultúrát, vagy a propaganda proletár-irodalmat, nem pedig s burzsoá osztályirodalmat szolgálják — sokakat bírt rá arra, hogy elhagyják Oroszországot s a világ minden táján elszaporodott orosz lapoknál keressenek elhelyezkedést.

Hogy az olvasónak fogalma legyen az Európában ismert és kevésbé ismert orosz íróknak a mai elhelyeződéséről, fel fogom sorolni a ma élő és utolsó négy esztendőben elhunyt jelesebb orosz írókat.

Oroszországból kivándoroltak:

Arkadij *Avercsenkó* az ellenforradalmárok táborához szegődött. Egy ideig Denikinéknél élt, majd 1920-ban Krimban telepedett meg. Munkatársa volt több lapnak, irodalmi munkássága azonban csak apróbb írásokra terjed, a Vrangeli hadsereg megsemmisítése után Konstantinápolyba költözött. Jelenleg is ott él.

Konstantin *Balmont* 1920 májusáig Moszkvában élt s a petrográdi Művészházban ünnepelte meg írói működésének harminc éves jubileumát, aztán Réválnon keresztül Párisba költözött.

Leonid *Andrejev* már a szovjeturalom kezdetén kivándorolt Oroszországból. Önmagával meghasonlott; elkeseredett izgatást kezdett a szovjet ellen Finnországból, megindította az S. O. S. (Mentsétek meg lelkeinket) nevű akciót. Musztamjakkban 1919 szeptember 12-én agyvérzés következtében meghalt. Poszthumusz munkáját, a „Sátán naplóját“ t egy helsingforszi kiadóvállalat adta ki.

A fiatalabbak közül Oszip *Dymov* New-Yorkban él s az ott megjelenő *Novoje Ruszkoje Szlovo* című hetilapot szerkeszti.

Alekszandr *Kuprin* Petrográdon dolgozott eleinte a „Petrográdi Lapoknál“ majd amikor azt a cenzura betiltotta, németből fordított a „Világirodalomnak“. Később helsingforszi lapoknak dolgozott s ott is jelent meg „Salamon csillaga“ című könyve. Most Párisban él. Különbösen rendkívül szorgalmasan dolgozik s egy egész sereg külföldi orosz lapnak a dolgozótársa

Merezszkovszkij né 1918-ban Petrográdon jelent meg az utolsó könyve, egy történelmi regény „December 14“ címmel, Oroszországot 1920-ban hagyta el; egy ideig Varsóban élt, most Párisban tarózkodik.

Jevgenij *Csirikov* mindvégig Szevasztopolban élt, ahol Leonid Andrejev-ről és Gorkijról tartott előadásokat. A Vrangél seregek veresége után Konstantinápolyba költözött.

Csgrnocskij (Alekszejev) aki kimondottan a kadetpárthoz tartozott Odesszán keresztül Jugoszláviába költözött s itt jelent meg egy „Ferenc József“ című nagyobb elbeszélése.

Boborkin Svájcban él; itt adta ki „Ki vagyok én?“ című hosszabb elbeszélését.

Augusztá *Damanszkaja*, akit különösen francia fordításai tettek ismertté Oroszországban, eleinte Oroszországban élt, a Birodalmi Kiadóvállalatnak Rommain Rollandot fordította. Csak 1920-ban emigrált és Berlinben telepedett meg.

Lazarevcskij Kievdben, majd Konstantinápolyban élt, ahol a „Kapitány özvegye“ című könyve jelent meg. Most Párisban tartózkodik.

Szavinkov Párisba emigrált, hol egy távirati irodában dolgozott 1920-ig. Jelenleg Varsóban egyik szerkesztője az orosz „Szabadság“-nak.

Szokolov Párisban él. Dolgozik s egy, az új orosz irodalomról szóló, nagyobb munkája van készen, amelyre eddig még nem kapott kiadót.

Jablonszkij Denikinékhez szegődött s csak 1920-ban ment ki Párisba.

Szjemen *Juskevics* szintén Párisban él.

Nem költözött el Oroszországból, de teljesen visszavonultan él Vladimír *Korolenko*. A Szovjetukrajnában levő Poltavában él teljesen összetörve és súlyos betegen. Végső energiáival emlékiratain dolgozik.

Michail *Arctbasev* Moszkvában él, állandóan betegeskedik. Betegsége miatt keveset dolgozik; néha-néha tart egy-egy előadást vagy felolvasást a Művészház estélyein.

Azok az orosz írók, akik Szovjetoroszországban maradtak, vagy lecsatlakoztak a bolsevikiekhez, vagy semlegesek maradtak és tartózkodnak attól, hogy írásaiknak, vagy működésüknek bármilyen politikai színezete legyen. Különösen erős volt a semlegesek tartózkodása a szovjeturalom elején, amikor ezek az írók vagy egyáltalán nem dolgoztak, vagy külföldre szállították kéziratukat, ahol az egymásután keletkező lapoknál és meglevő orosz kiadóvállalatoknál helyezték el azokat. Az idő múlásával azonban belátták, hogy visszavonultságuknak semmi értelme s részint belátásból, részint a gazdasági helyzetük következtében a Narkomprosz szolgálatába állították erőiket.

A semlegesek közül a következőket említjük meg:

Vaszilij *Nyemirovics-Dancsenko*, az öreg novellista 63 éve dacára szorgalmasan dolgozik. Petrográdon él; régi és újabb írásai összegyűjtve nemrégiben jelentek meg a Birodalmi Kiadóvállalat kiadásában.

Fjedor *Szologub* csak egy regényt írt, de rendkívül sokat fordít. Voltaire *Candida*-ján és Paul Claudel drámáin kívül Maupassant-t fordítja.

Alekszandr *Blok*, az ismert nevű költő Petrográdon él és jelentős munkát végez. Elnöke a költők egyesületének, előadásokat tart (1920-ban például a saját költészetéről tartott sorozatos előadássorozatot a Művészházban) és sok elméleti cikket ír. Írt „*Ramses*“ címen egy történeti drámát, ez év elején fejezte be a „*Megtorlás*“ című nagy elbeszélőkölteményét. Régebbi munkái részben a berlini „*Szkify*“ kiadócégnél, részben a petrográdi „*Alkanoszt*“ kiadásában jelentek meg az utolsó három évben.

Az ismert fiatal költők közül való Andrej *Dzselij*. Moszkvában él és sokat

dolgozik. Az „Alkanoszt“ kiadásában jelentek meg „Az élet válsága“ „A gondolat válsága“ „A kultura válsága“ című tanulmányai. A tavaly alakult politikamentes „Szabadfilozófiai társaság“ előadóestéin egész sorozat előadást tartott, többek közt Tolsztojról, a filozófia és kultura viszonyáról. „Egy külön naplója“ címmel regényt irt s megkezdte az „En életem“ című nagy regényét. Költeményei különféle lapokban jelennek meg s a legutóbb a Jugoszláviában több nyelven megjelenő „Zenit“ című nemzetközi „Zenitista“ folyóiratban is jelentek meg új versei. Előadásokat tartott a petrográdi Művészházban is.

Itt említjük meg Peter *Krapotkint*, a nagy anarchista tudóst, aki ez év februárjában halt meg 63 éves korában. Gyengeségére való tekintettel visszavonultan élt és élete utolsó napjait emlékiratainak befejezésével töltötte. A szovjet mindvégig kivételes megkülönböztetéssel bánt a nagy forradalmárral; betegágyához a legkiválóbb professzorokat rendelte le Moszkvából és Petrográdról s amikor meghalt, holttestét hatalmas gyászünnepek keretében temette el Moszkvában a Krapotkin hercegek családi sírboltjában, az édesanyja koporsója mellé.

A Szovjetországra maradt írók közül az elsők közt csatlakozott a kommunistákhoz *Maxim Gorkij*. Lázasan kezdett hozzá a munkához, mindenütt ott volt, ahol történt valami, de ezt a nagy lázasságot lassankint valami csalódásféle váltotta fel. Felébredt Gorkijban a humanista, a Capri szigetére emigrált lázongó, aki emigrációjában teleszívta magát a nyugateurópai humanisták gondolataival. Gorkij akarta a forradalmat, azonban a pusztulás, a vér és a forradalom egyébb velejáróinak látására önkéntelenül is felébredt benne a nyugati humanisták borzongása és kezdett — pillanatnyilag — elhidegülni a forradalomtól. Ebben a periódusában írta róla az európai sajtó, hogy éles harcot kezdett Lenin ellen. Ekkor irt ugyanis egy drámát, amit aztán forradalomellenes tendenciája miatt betiltottak s vitákat kezdett a forradalom vezetőivel. A sokáig elhúzódo viták során és közben a tények hatása alatt azonban ismét közeledni kezdett a bolsevikiekhez és ismét hozzálátott az alkotó munkához. Egyik legszebb írása ezekből az időkbelől a „Levelek a forradalomról“ című munkája. A leveleket nyugateurópai barátaihoz intézte s a párisi L. Humanitéhoz is eljuttatta. Egyik ilyen leveléből idézzük a következő részletet:

„Hogy egész nyíltan beszéljek, megkérdezem, lehetett volna a népből más is, mint vérengző vadállat? Tett ön valamit annak az érdekében, hogy ne az legyen? Tanította ön a népet valami emberire? Elvetette ön a jóság legapróbb magvait a lelkeben?

Egész életében elvette tőle munkája gyümölcsét, az utolsó falat kenyereit és nem látta, hogy ezzel megrabolta. Ön élt és nem kérdezte meg önmagától soha, hogy ki és mi teszi lehetővé az ön életét. Toaletti-jének pompája felkellette a szegények irigységét, mikor vidékre ment és a parasztek közvetlen közelében élt, magasról nézett le rájuk, mintha valami alacsonyrendű fajtához tartoznának. . . Ön ünnepeket rendezett és kizárta belőlük a kitagadottakat és azt várja, hogy ők hálásak legyenek ezért? . . . Mit tett ön értük? Megpróbálta-e jobbá tenni a parasztek szívét? Nem, ön csak megkeményítette azt. Kívánta-e valaha, hogy intelligensebbek legyenek? Nem, nem is gondolt rá! A parasztek csak igásállat volt, úgy beszélt ön vele, mintha vademberrel beszélne. . . Csoda tehát, hogy önnel szemben is vadállati módra viselkedik? . . .“

Ezután írta meg az „Alagút“ című hosszabb elbeszélését, amelyet először a III. Internacionálé klubjában olvasott fel. Sokat foglalkozik politikával; több cikket

irt Leninről, a művészet és forradalom viszonyáról; ő írta a Narkomprosz nevében azt a felhívást, amelyben az orosz művészeket a munka sorompójába szólítja. Azonkívül számtalan alkalmi és ünnepi cikket írt (Tolsztoj halálának tíz éves évfordulója, május elseje, stb.) Nagyonbár Petrográdon tartózkodik.

Hatalmas munkateljesítményt produkál *Lunacsarszkij*, a közoktatásügyi népbiztos. A szervező munkán kívül számtalan rőpiratot és cikket, több könyvet írt a művészet problémáiról, a Proletkult hivatásáról. Szovjetország kultúrügyeinek megszervezéséről. Emellett írt több propaganda filmet és egy tendenciós drámát is.

Helyettese *M. Pokrowszkij* szintén sokat dolgozik. Nagyobb munkája „Oroszország kultúrtörténete“, amit nemrégiben fejezett be.

Lunacsarszkij mellett dolgozik *Rjurik Iwne* (családi néven Mihail Kovalev), aki szintén propaganda drámákat ír.

Valerij Brjussov Moszkvában él; vezetőtagja a Narkomprosz könyvtárügyi és irodalmi szakosztályának. Szerkeszti a „Proletár költők“ című gyűjteményt, fordít és verseket ír. Az utolsó három évben írott verseinek gyűjteménye ez év elején jelent meg a „Az utolsó álom“ címmel.

Alekszej Remiszov, a novellista, Petrográdon él; tagja a történelmi szakosztálynak, előadásokat tart a Művészházban és a világirodalom estéin. 1919-ben két, 1920-ban egy novella kötete jelent meg.

Alekszandr Amfiteatrow egy négyfelvonásos tragédián kívül számtalan tanulmányt írt.

Az új költők az úgynevezett „imagináristák“ csoportjába tömörülnek. A csoport jelesebb tagjai *Jesze M in*, *Majakovszkij*, *Sersenevics*.

Itt csak azokat soroltuk fel, akik Európában is ismertek. Ezekon kívül egész sereg közepes és sok tehetséges író szolgálja az ujjáalakult állam kultúráját. Rengeteg a teoretikus (ami egy új kultúra kezdetén magától érthető jelenség) és nagyon sok a teljesen új ember, akiket már a Proletkult nevelt. Egész külön csoportot alkotnak a „Proletár költők“, nagyonbár egyszerű munkások, akik közt szintén sok a tehetséges ember. Ezeknek a felsorolása azonban már túlmenne ennek a cikknek a határán és különben is csak statisztikát adna. Lesz még alkalom az új orosz irodalommal, egyes munkák kapcsán részletesebben foglalkozni.

JACOBSEN: PANASZ

Az életem: egy szárnytalan gonosz madár.
 Sötét erdőkbe bujdokol,
 hol még szél fuj s elbuj bokor
 mögé a nyár.
 Mert bokros erre a határ,
 itt kergetőz
 fájdalmas gondokkal az ősz, a kerge csösz.
 Az útakon dagad a sár.
 Hol a tatár, ki arra vár,
 hogy felhők közt jön egy batár?
 (Itt nem kell semmi, semmi már)
 Be csuf e vár,
 mely ketrecként magába zár!
 Nem sok: vérem érte az ár.

Kint az erdön dühöng a szél,
 de nem a vár, e bús bazár, a cél,
 a cél, a cél.

Síkoltva riong másfelé,
 síkongva fut
 és téflén tárja karjait
 föléje a tejut.
 Oly zord a szél, a szél, ha roppan,
 érted-e?
 Fájdalmaidnak ablakán
 bekoppan éneke.

Kint zúg az erdön még a szél,
 de bent a vár már oly sívár!
 Ki tudja, meddig s mire vár
 az életem: e szárnytalan gonosz madár?

Dánból fordította: JUHÁSZ ÁRPÁD

BALLADA

Irta: BARTA LAJOS

Jó az árokpartján a vastag fűben feküdni, az eget nézni. Jobb az árokpartján a vastag fűből az eget nézni, mint munkában a derekát nyújtogatni, törni.

A fűvek felpuposodtak, beletette hosszú testét a felpúposodott fűbe. Pizkos, fehér vonal feküdt el a fűben, annak a végén gondolkodott egy vékony sárga koponya:

— Hogyha nekem feleségem volna, az én ingem, az én gatyám sokkal tisztább volna. Éjjel fölkeltettelek, délben megvertelek, évről-évre halálba kínoztalak.

Arra jött a leánya:

— Mit akarsz leányom?

— Mi lesz ma ebédre?

— Menj el a szomszédba az almafa alá, az ad neked ebédet.

— Jaj istenem, tízennégy esztendő vagyok, mégis azt gondolom, hogy már száz esztendőnél több, amióta szenvedek.

Arra jött egy paraszt ember:

— Mit csinálsz Milován?

— A vastag fűben fekszem, a kék eget nézem.

— Mit látsz az egekben?

— A nagy birtokokra vannak a kis házak rakva, a kis házak tetejére vannak a kastélyok rakva, a kastélyok tetejére vannak a templomok rakva, a templomok tetejére vannak magas egek rakva, a magas egekbe van az isten odatéve.

Arra jött a pap fekete ruhában, nagy karimás kalapban, mellverdeső szakállban, kék szalaggal a dereka körül:

— Miért kerülöd a munkát Milován?

— Mert a nagy földekre vannak a kis házak rakva, a kis házakra vannak a kastélyok rakva, a kastélyokra vannak a templomok rakva, a templomokra vannak az egek föl rakva, a magas egekbe van az isten odatéve.

— Már a búza megsárgult.

— Majd levágják mások.

2.

Eső után a fűvekben kis gyémántok csillognak. Kis madarak felszedik a csőrükkel a gyémántot, hamar továbbszállnak. Könnyű párák a magasban végtelenre mennek. A vén házak megfürödve állnak. A zöld mezők a kék egekre nevetnek. A kék egek a zöld mezőkre kacagnak.

— Hallod apám, hallod, miért nem vágatod le azt a nagy szakálad. Olyan vagy benne, mintha farkas lennél.

— Tükörbe nem nézek, a szakálam nem látom.
 — Nézd meg magad az emberek szemében.
 — Nem merek én belenézni az emberek szemébe.
 — Miért nem mersz belenézni az emberek tükrébe?
 — Züllött ember, nem akarom önmagamot látni.
 — Jaj apám, jaj, mikor engem vertél, inkább agyonvertél volna.
 — Igaz, hogy vertelek, mégis fölneveltelek.
 — Fölnöttem harmatból, jól laktam bánatból.
 — Eső után puha a föld, olyan, mint a kalács, kösd össze a batyudat!

— Nincs nekem pendelyem, nincsen kivarrt ingem, nincs himzett kötényem, csak a szép hajamba van két rezgő gyöngyös tűm.

— Mért vagy olyan vékony?

— Mert kevés a húsom.

— Miért vagy olyan sárga?

— Mert kevés a vérem.

— Miért van olyan feneketlenség a nagy fekete szemedben?

— Mert érzem a halálom.

— Miért vagy a leányom, ha még el se tartanál?

Csináltass egy fejfát, irasd is rá arra: semmi betegsége nem volt, mégis meghalt tizenhét esztendő korában.

3. BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Na apám, mit csinál avval a kaszával?

— A vállamra veszem.

— Elmúlt már aratás.

— Learattak mások.

— Elmúlt már a behordás.

— Be is hordták mások.

— Nem úgy szokták a kaszákat vinni.

— Egyenes nyele van a jó kaszának, kihajlik az íve, csillog a vad éle.

— Jaj apám, jaj, olyan avval a föltüzött kaszával, mint a végítélet.

— Jobbra van a Duna, balra van a Dráva, északra vannak a sötétkék hegyek, elindulunk arra.

4.

— Jó napot, jó napot korcsmárosné asszony!

— Jó napot, jó napot messziről jött ember.

— Hallottam a hírét egy igen jó asszonymnak.

— Ezt a szép leányát szolgálalba hozta?

— Keljen föl hajnalba, feküdjön éjfélkor! A két lábát elkoptassa, a két kezét leszaggassa. Arra neveltem föl, hogy jól tartson engöm!

— Asszonyom, asszonyom! Nézze az apámat! Olyan evvel a kaszával, mintha a végítélet lenne.

— Majd ha a nagyföldekre rakják a nagy kastélyokat, a nagy kastélyokra rakják a nagy templomot, a templomok fölé a kis házat, majd ha a kis házakra rakják az eget, akkor én megeresztem a kaszámat, levágom a gabonákat.

5.

— Asszonyom, asszonyom, én nem tudok főzni.
 — De éjszaka ki tudsz az udvarra járni.
 — Asszonyom, asszonyom én nem tudok sütni.
 — De a holdvilágban tudsz a legényekkel járni.
 — Tizenhat esztendő vagyok, olyan árva vagyok. Tüskén nevelkedtem, vérpadon játszottam, késhegyén aludtam, boldog sohse voltam.

6.

— Jó napot, jó napot korcsmárosné asszony!
 — Kicsoda, micsoda, maga rongyos ember?
 — Én vagyok a maga szolgálója apja, megszemjartam borra.
 — Kutak fenékén van a csavargók bora.
 — Miért van neked lányom, miért annak bére?
 — A lány a magé, a bér a lányáé.
 — Egyenes a kaszám nyele, kihajlik az iver, csílog a vad éle!
 — Kár, hogy a csendörök nem járnak most erre.
 — Küldje ki a lányom, hadd beszéljek vele!
 — Hozta isten apám! Honnan kerül erre?
 — Oda voltam a vizeken túlra.
 — A vizeken túl nagy kémények látszanak.
 — A cersavat főzik ott a nagy kádakban. Szenvedtem a kádakban, mint a tüzes pokolban. Mért vagy te a lányam, hogyha meg kell főnöm a tüzes kádakba?

— Van pár ezüst pénzem! Csak a szörnyü kaszáját tegye az asztalra.

— Hallod-e leányom, éjszaka virágzó leányzóm! Jól vigyázz a testedre, mert kettévágom a testedet evvel a kaszával.

— Jaj apám, a vizek a tengert keresik, a madarak az örökkévalóságot kerülik, az országútak a végtelent nyomozzák, az én fiatal-ságom a boldogságra vágyik.

7.

— Asszonyom, asszonyom, megtanultam főzni.
 — Ügyesebb vagy te a főszakácsoknál.
 — Asszonyom, asszonyom, megtanultam sütni.
 — Ügyesebb vagy te a fősütőmestereknél.
 — Asszonyom, asszonyom, megtanultam mosni.
 — Ügyesebb vagy te a sziklát mosó víznél.
 — Asszonyom, asszonyom, megtanultam vasalni.
 — Ügyesebb vagy te a legfőbb műhelyeknél.
 — Asszonyom, asszonyom, boldogtalan vagyok.

— Leányom, leányom, megmondtam tenéked, hogy ne hallgass a legények szavára.

— Nem hallgattam a legények szavára, csak hallgattam a tizenhétosztendőm szavára.

— Jó napot, jó napot, búbanatos lányom!

— Jaj apám, jaj apám, honnan kerül erre vállán a kaszával?

— Odavoltam a sötét kék hegyek közt, leszálltam a kutakba, a fekete szénbe. A fekete pokol a koponyámat nyomta. Miért vagy te a lányom, piros rózsás lányom, hogy nekem le kelljen a pokolba szállni?

— Van pár ezüst pénzem. Az isten megáldja, csak jövő tavaszra kerüljön el erre.

— Hallod-e leányom, miért félsz te tőlem?

— Nem félek én senkitől. Csak fölkeltem hajnalba, violákat láttam, rózsza leveléről a harmatot leittam, attól beteg lettem.

— Azt mondom tenéked, ágyba ne feküdjél, énram gondod legyen!

— Éjfélkor fekszem le, pirkadatkor kelek, az ezüst pénzekből toronytetőt rakok.

8.

— Asszonyom, asszonyom, elmúlt már a tél is!

Az asszony mélyen a szemébe nézett:

— Leányom, leányom, nagy bajod van neked.

— Nincs nekem más bajom, csakhogy sápadt vagyok, mert rosszat álmodtam.

Kiment a pitvarra, a magas ház elé, onnan nézett ki a messzi országuóra: nem lát-e ott jönni egy embert a kaszával?

— Leányom, leányom, az éjszaka pihenésre való.

— Csak azért nem aludtam, mert meghalt édesanyámra gondoltam.

— Leányom, leányom, a két szemed nem a sirásra való.

— Csak azért sirtam, hogy miért nincsenek a templomok a kastélyokra rakva, miért nincsenek a kis házak a templomokra, az egek a kis házakra rakva, hogy onnan könnyen be lehetne menni a mennyországba?

Már a buza is megsárgult, szép nagy sárga tenger kifutott az egek aljára. Kékben fürödő fák fölkapaszzkodtak a tenger széleiről az egekbe.

Akkor újra kiment a magas pitvarra, onnan nézett ki a messze útra:

— Asszonyom, asszonyom, jaj mi lesz most velem. Jön az apám a nagy országuóra, mintha értem jönne Szent Pál a pusztákból...

— Leányom, leányom, gyöngé szép virágszál, mind esendők vagyunk.

Amikor kihúzták a kút fenekéről, öreg asszonyok levetették csurran viz ruháját, rávetették szemüket csudaszép hasára:

— Ketten haltak itt meg!...

MINIATÜRÖK

ORCHIDEA

Irtá: RÉVÉSZ BÉLA

Egyszer láttam, amint a Fertőből kihajlik a lápvirág, gyöngé, finom testével álmatagon fölmagasodik, álombahajló szirmait kiveti romlandó maga körül és szép volt a szenny és genny fölött, mint a kísértés, ha bátor szívek megremegnek a gyáva óhajoktól...

A városkában, ahol az én gyerekeszemet serkentették, élt egy rosszhírű család; másképpen volt rosszhírű... Akkor én még nem értettem, de az emberek húzódtak tőlük, pedig a hegyektől körülállott kicsiny völgyben kellett, hogy az emberek egymásba botoljanak, a kávéházban együtt üljenek, a szigeti sétautakon egymás mellett sétáljanak, de mégis úgy tudták csinálni, hogy ez a család mindig magában bódorgott a gesztenyefák alatt és az utca másik feléről köszöngettek feléjük, ha az esti korzón ők is megmutatkoztak. Valami el-sugdosott, ki nem mondott, gyerektudatlanságnak is átadott húzó-dással zárták el az emberek maguktól ezt a családot, mely valóban, az én fölértő képzeletemet is megkúszálta különösségével. Emlékszem, nyári esteken, ha városkánk fölött a templomokból, kápolnákból el-búgott a negyven harang, elragadott tekintetem sokszor megámulta ezeket az embereket. Törpe, púpos ember ment a gomolyban egy magas asszony mellett, előttük, mellettük kisebb-nagyobb gyerekek, ketten közülük sánták, egy nagyobb fiúnak nem volt nyaka s a feje belenőtt a hátába, egy szőke kislány vékonyka hátáról hatalmas púp tolta föl a zefirt, a gomoly csetlett, jobbról-balról dülöngélt, összetartó igyekezettel, szinte szemben a városi néppel, sőtífikált a maga útján de a fordulónknál olykor, mégis elénk kerültek és a rajtuk járó tekintetem akadozva látta szikár nyakukon a véres csíkokat, a magas asszony szemei alól összeráncolódott fehér gyűrűk ijesztgettek, az egyik kis fiú keztyűs kezei fölött, a látszó csuklóin, gyöngyháztör-melékes sebek csillogtak...

Az irtózat, az undor, tudom, rávetette magát a vergődő menekülő eszemre és fájdalmas kíváncsisággal a került-bujdosó család felé vitte a figyelmemet, rejtelemnek morajlását, a szörnyűnek történéseit érezgettem, beszélő, elszánt gondolatom tanácskozott a gonoszkodással, ahogy az emberek eltolták maguktól ezeket az embereket, az alázattal, amibe költözötte ez a család vállalta a szégyenes külön-ködést... növekedtem, többet láttam, ... a bélyeges emberek mögül föl-föltünedeztek az aggastyánok, anyókák, a család nagyszülői, az ő hátukon is a gazdag púp, az ő lábuk is uzsorásan fősvény, nyakuk, kezük fölhasítva, tályogosan ugyanugy... mind, mind, éktelen, fan-

tasztikus valamennyien... még együtt voltak, amikor az eszem már örködött körülöttük...

És ekkor történt valami, ami az én tapintgató, értetlen értelmemet a csudálkozással fölzaklatta...

Az ijedelmes, rút emberek között, volt egy hibátlan kisleány, serdülő, pálmakedvüen a család fölébe növekedő; a púpos háta, fölmart ábrázatok, sebhelyes nyakak, rövidült lábak, félbenmaradt szemek sátánkacagásu gyülekezetében, magányos, megdöbbenő, értetlen...

A leányka az elhagyatottságban továbbsudárult, lábcskái megteltek, mint a kívánság a teljesüléssel, finom, föltetsző vállaira rágömbölyültek a kiásott istennők vonalai; pompázatos, induló nőcske szállott föl a csunyaság udvaráról, aki feslő lényén az indák sűrűjével letakart életmisztériumok üzenetét hozta...

Ma, sejtő visszagondolással érzem a szépségnek e buja bontakozását... szemgödörükkel lebágyadt, nedvet csöpögtető, bandzsál szemek közül kijöttek az ő mindig tágranyílt özike pillantásu, ájtatos gondolatu, nagy zöld szemei... megszabdalt, megvölgyelt, megtarkált húсок özönéből fölmerült az ő gyöngemadár pihegő húsa, arcán a mandulavirág elsőórás színeivel... púpok, halmok, kajla lábak groteszkjéből kiváltotta magát az ő magasbalendült, törekeny és acélos alakja... érkezőben volt a nőiség küszöbéhez és ma forrva érzem, hogy a megjelölt család összefogott... a rossz vér, mely összeusztatta dédszülőket az apákkal, anyákkal és elömlött, átömlött sarjadzó ivadékaikhoz, a rossz vér, most buzogó szökkenéssel fölhajszolta magát az aluszékonyságából, csontok oduiban, inak hurkaiban a geny, a szenny részeg készülődéssel felfröcskölt, kezeken, nyakakon, eső húson rózsaálló sebek most gyulladva fölgerjedtek... betegség, enyészet a megtalált nászba került és az elrabolt gesztussal, nemző delíriummal földobta magából az átkozott metély orchideáját...

Kitárult a lép fölött... és emlékezetem fátyolai közül a pubertással megfujt gyermeki, rácsavarodik a mai eszemre...

Bánatukkal nem bíró zarándokok hajladoztak a mocsártó körül, a bűvös virág a rótság kelyhéből fölmutatta a szépet, a teméntelent, fölzúduló, amit valaha elkoboztak a televényéből és csábuló, szédülő, megsebzett ifjak előtt a fénylő göggel harsant:

- Én vagyok a romlás...
- A Halálvirág...
- Aki értem jön, leszakit, jaj annak...

EGY KRISZTIANISTA KÖLTŐ*

A KIMONDHATATLAN ÉNEKBŐL

Írta : SINKÓ ERVIN

A MÁSIK ANYÁMNAK

Szégyenletemben elrejténém az arcom,
méltatlanul hozzám, mily pazarló az Úr;
hozzáig fájt és megszánta félő arcom,
jött aratás kin-kínra, s szédült — hangtalanul
élményfelt ö dús ajándéka: Te.

Pajzsos pólyául fogott át, zárt karja
és szeméből feslenek türelmes egek;
üdvözlés, hegyi szél győztes kristályarca;
szívverése: szó, szentté hívó követek,
s árad öléből serkentő vigasz: Te.

Úr
Megszégyenültem és fáj szótlan kegye...
Esdem a kövekhez: bocsássák meg lábam!
A veszett ebet is szívemmel szolgálom
s rám ragyog az Úr dús dicsősége: Te.

Fakó lángként vonaglik arcom, nézd,
szívem, testembe mérget sugároz,
nincs csak egy sarka is, hol béke él,
mint pestissel rémlésbe tiprott város;
ó vedd kezédbé, cseréld ki szívem,
nézd, gonosz álmu tűz, harc és fekély.

Vágyam bős angyalként véres jelt rak,
mint Egyiptomnak rettent éjjelén;
nincs hova térnem, esdő jaj vagyok
percről-perc halálok dúlt fergetegén;
ó vedd kezédbé, cseréld ki szívem,
a tied nyugodt, hívó és ragyog.

* Korunk szellemi dokumentumai közé tartoznak ezek a versek, melyek
ben egy az intellektuális kultúra élményei közül az első kereszténység primitív
felmagasztosultságaiba sodródott lélek zengi ki magából lelki áradásait. Ez a
költő egyik himnuszos kiharsanása annak a szellemi mozgalomnak, mely a világ-
megismerést, az emberiség mai forradalmának nagyszerű, iszonyu tanúságait el-
viselni nem tudó emberek lelkületéből sarjadzik ki az új krisztianizmus meta-
fizikai hőmpolygésévé.

Fényelj fel, mosd el az átok-sövényt!
 Vér szikrázik a támolgyó porban,
 égre fájok rogyva, tehetetlen...
 Szentség, bárány, jöjj, jöjj, itt pokol van!
 O vedd kezedbe, cseréld ki szívem,
 temesd s támadjon fel a szívedben?

Téged ezer arcán a fénynek nem talállak,
 sötét is idézve, nem lebegi árnyad,
 nem vagy te titok
 és nem vagy te nap
 és nem vagy az, akinek látnak.
 Nincs kép és szín és nincsen illat,
 mely példáz, rokonod volna, társad.

Árván vagy rejtett szívembe rögzödve,
 ajkam dult íjjáról sövénné hull a szó,
 vagy melléd esik,
 mert nincs hozzád hasonló.
 Feléd nyújtódó karjaim hegyén
 fenn árva fájdalom napja kel
 s bénasággal tüzel siró nyelvemre.
 Ki minden harcban veled táborozom,
 ki veled van, hogy nincs is,
 hogy én te vagyok:
 földem, hazám, otthonom, hol is én hontalan vagyok.

Nem látod meg kincsek-kincse fényed;
 szüntelen sugárzásod szívem titka
 örökre;
 téged magaddal meg nem áldhatlak.
 A nekem néma világ ködén: fénylőn egyetlen testvér.
 Szólaló testedre szaggatott szívemben,
 megszibong mennyei kinoknak dús kara:
 csodatelítő valóság.
 Tapadó, támolgyó tüzzelel takarlak:
 A Te neved a kimondhatatlan.

ÜDVÖZLÉG MÁRIA!

Uram nincsen ujja a kezemnek, én nem tudom a temérdeket megfogni.

Vak tétovázás világtalanjában tapogatózom éssüket fölött zengenek angyalaid,
árva súlytalant minden szél cafattá foszthat — S most sebeim küldöm sorakozni
töredelemben mentsék, mily kevés a hit s féljék az utak titkos fonatjait:
akinek semmije sincs, — mert nekem semmim sincs, annak minden — jó
[vagy te Isten — megadatik!

Téged magasztal, mikor sorakozott sebeim mécsénél virrasztva áldom, mint ál-
[dást, kedvesem,
egész volt a sötét s ő hozzám engedte kezét s szemem lett, hogy szégyelnem
[kell a kincseimet;
láttam a földet, hogy jó, a félelmes embereket, hogy atyafit ér közön-rögön
[a kezem,
ki országúttak hempergetett szamárkórója: világod most természetesen, roskadó
[zöldben öleli meg,
husángolt szívemmel hírlém, értlek: adatott mennyeknek országa minden-
[kinek!

Ha szemem őt fogja, lelkem veled ittasul. Számon kéred e szóm, Jézus jóság?
Ó Uram, utolsó sebes-szívü embernek még nem vetettek drágalátosabb ágyat,
[mint karjával nekem ő.
S könyörgők: nemde minden csókok drága lábaid fáradt porát tisztábbra
[mossák
és az én szeretetem az nem bűn — én szeretek s örök keresztedhez neked ez
[új erő.
Utolsó ítélet ünnepe-e Uram, szívemben: feltámadás, mert nincs temető!

Ő vetett térdre; mert megtagadott anyám csúfolt arcát könnyemmel mosom,
ő vezetett és én szorongva lesem, az ő szívéről mikor rügyezik fel Isten-
[nek új fia?
S az én özvegy péter-fillérem; (én magam, életem), hogy örvendezőn és
[azt Uram, ő elé hozom,
én nem vagyok; bennem feléd a föld ragyog s ő úgy lobog rám, mint ál-
[dozás, ima.
Hétkínu anyádat, a keresztet s mindent imádom az ő lábainál...
Üdvözlég Mária!

ÉLETBE-ÁGYAZÓDÁS

Írta: BEN AMI

A gyermek megszületett.

A szoba, amely még előbb az ágyra hajolt, visszahúzódott helyére. Az emberhátak függőlegesre egyenesedtek. A sokaktól lehelt levegő, ami a vajudó asszony felett összegyülekezett, szétfutott. A feszültség lanyhult, a görcsök elnyílaltak, a kidagadt várakozás lelaposodott.

Egyszerre minden tágasabb lett.

— Szabad már szólni? — kérdezték halkán a gyermekek, akiket két hátratett kezükkel falhoz tapasztott az ijedtség.

A nénik hosszú idő óta, először hajigáltak ki magukból örömet.

— Hogyne, hogy szabad!... gyertek!... itt a kis testvérke.

A gyerekek félnéken nyújtották előre kezüket. A nénik ujjukba akaszkodtak és az ágy felé vonták őket. Oldalvást közeledtek. Felső testük előbb ment, mint az alsó, lábukat hátul hagyták megbánásnak, de szemüket annál messzebbre vitte a kíváncsiság.

— Látjátok? ... ba-a-ba!

Amikor a gyermekek meglátták az újszülöttet, ők is azt mondták:

— Baba.

Nem mondták: ba-a-ba, hangjukkal nem sodorták az ismerés átlátszó üvegszálává ezt a szót, hanem úgy ejtették csak, szűken, barnán, mint egy kis bélsárgörcsöt, ki a szájukból, hogy titokzatosan lekoppant:

— Baba.

A dunnán feküdt és nyivákkolt.

Életbepottyanasától hátrafröccsent a körülülő nénik mosogatólés élete (a holnapai főzés, a gyerekcipőtaipalás, a váltólejáratok napja), amely megszületése előtt megnyúlt képükből kicsepegett és a virasztás hosszú éjjelein alámosta a betegágyas asszony fekhelyét.

— Milyen butuska képe van — csepülték az idősebb gyerekek, amikor megbátorodtak. — Csak nyávogni tud.

Az ő nevetése még ott kuncogott a játékkereskedések polcán, a futballpályák mezőnyén rengette hasát, elemista lányok szemszögletében ki-visszahajolt, konferensziék agybarázdáiban hempergett és bennföldöklött az asszonyok mellcsatornáiban.

Sírása könyökgörbületekben szorongott. Ajkakat bigyesztett. Orrlukakban sipolt és fröcskölt. Szemek küszöbén gubbasztott. Sziveket mosott fel. Kemény karokat és lábakat higitott. És embert-összekötő huzalakon várta, hogy aláfusson.

A nénik hajtogatták:

— Szép baba ... szép.

Mert még akkor dossziékben, másológépek vaslapjai között és a főnökök pánccszekrényeinek záraiban fintonított a csúnyság.

— ... És milyen finom bőre van!

Mert az irodák és raktárak falain csak most rakódott rétegbe a por, a pultok faháncsai alig hogy rothadni kezdtek, vég vásznak és selymek még fel sem foszoltak és a munkaidőmeghosszabbítás terve kártyacsomók és koantrótömbök alól ekkor próbált először feltápáskodni a kereskedelemügyi miniszter agyában.

— Most már csak nevet kell adni neki, — mondották öccseiknek a nénik — és olyan gyerek lesz belőle, mint ti vagytok.

— Milyen gyerek?

— Hogy majd idejön, ha szólítjuk. Most még ránk se néz, mert nem tudja, hogy hozzá szólunk. De ha nő egy kicsit és neve lesz, indul a neve után.

A nénik azt ajánlották, nevezzék Jánosnak a gyereket. A nagyapját is így hívták.

Es egyik szája a másiknak adta:

— János...

— János...

Mély, nyújtott kongása volt a szónak. Tetszett az öt betű hangja.

Legyen János,

Beszóltatták a kis cselédet a konyhából.

— Na, Marika, van egy kis Jánosunk... Megértetted?...

Marika igyekezett megjegyezni:

Az új gyerek: János... Marika! pelenkát Jánosnak... Marika! pólyát Jánosnak... Marika! teknőt Jánosnak... — akkor ezt az új gyerekeknek kell hozni.

Az újszülött lehetett csupasz, friss elnevezésű, — Marika már teknőben, pólyában és pelenkában tudta.

Testvérekéiben is csak percekig élt János: az új gyerek, — a maguk életével ők is megsokára felhánytorgatták.

— Mindig így fog sírni?... Nem lehet majd aludni tőle.

Teknő, pólya, pelenka, petróleumos lámpa, testvéreké, Marika — lehúzták az első rózsaszínű bőrt az újszülöttről. A sok textil, ami ráögnyölődött, karcossá tette Jánost, körömnek rossz volt beleakaszkodni, nyávogás, nyíssenés birizgettette a dobhártyákat, a szomszédhálóban vetni kezdték az ágyakat a többi gyerekeknek, Marika átment éjjelivel a szobán, az üvegajtón felgyűrődött a csipkefüggöny, látni lehetett a meztelenkaru kölyköket, jöttek visszakukocskálni, anyjuk szaggatottan átkiabált az ajtón:

— Azonnal be az ágyba!

és gyöngéd célzást tett a körülülő néniknek is:

— Ideje lefeküdni...

Amikor a nénik elmentek és megérkeztek haza, otthon nem azt újságolták:

Új ember született:

hanem:

— Arankának fia lett, ráhasonlít, a nagyapja után hívják, sir és már is egészen felforgatta a házat.

FALU TAMÁS VERSEI:

ÚGY HÍVTAM : BOLDOGSÁG

Úgy hívtam : boldogság, s azt hiszem, messze volt,
Mint a hold.
Éreztem erejét,
Éreztem melegét,
S nem tudtam, mi volt.
Nem néztem látcsövön,
nem néztem,
nem mértem,
Az hiszem, messze volt,
mint a hold.

Úgy hívtam : boldogság, s egyszer kialudt.
Ránéztem, hideg volt,
Sötétlő rideg folt,
S már tudom mi volt.
Megnézem,
megmérem,
S bár tán oly messze van, mint a csillagok,
mint a közellátó fölé hajolok.

ÉVFORDULÓN

Ezen a fordulón, e határkövön,
Éveimnek számát ma összetöröm.

Egy boldog gyerekkort ad minden darab,
Mely csiszolt gyémántnál is sugarasabb.

Megfogom szelíden mindegyik kezét,
S elvezetem őket messze-messze, szét.

Egyikre hold süssön, másokra a nap,
Hogy össze sohase találkozzanak.

FEJEDELEM HÁTA MEGETT

— Elbeszélés —

Irta : NYIRŐ JÓZSEF

A festett címerek aranya ragyog a levéltár falain. A havasok ködösen látszanak. Az alkonyat színei tarka keszkenővé folynak össze a tölgyfa pulpituson, melyen Tamó százados úr elmélyedve betűzi az okleveleket. A valóság már álommá szépült az erdélyi hegyek kö-függönye mögött, hol a köd az erdők álma, az élet a halál álma. A hárttyák fakó írása hallgat. A park bokrainak estbehajló, bűbajos, tompa rejtelmében felujjong a fülemüle.

— Tyuhaj, tyuhaj, tyuhaj.

Csak ikai Tamó, az élő úti fel a fejét. A hang ezüst fonala kedves csellével elvonta figyelmét dolyfős urak kezevonásáról, vaspántos ládák rejtetes fiában titkolt kincses családi bullákról és mondva mondja, hogy nincsenek buzogánnyal ütött jogok, hűtlenség szennynén veszett vagyonok, pendely-jogán szállott birtokok és vérnemesülések.

Tamó Dienes nem hiszi. Maga is olyan, mintha az ösök hosszú és görcsös csontjaiból rakta volna össze valaki kontár egy félórara. Prédánkapó, országmesgyeörző, szálkardos. Világbadüllesztett paizsmelléről sorban fityegnek a kítüntetések, mint az oklevelekről a viasz-sigillumok. Keményen jegyzi a fasciculusokat, mert király-koronázásakor aransarkantyus lovaggá ütük és csak a feddhetetlen, cimeres származását kell bizonyítania. Az aransarkantyut rég a szívében érzi és olyan történelmi tempóval viselkedik, mintha Urkarius Simon kor-nétás tartaná a lova zablyáját, míg a fejedelem kelyhéhez úti borozó poharát.

Recseg a símuló pergamentum. Egérrágott, rozsdás, itt-ott rothadt oklevelet vesz a kezébe. Gyakorlottan oldozza az aligolvasható, hiányos sorokat és megdöbben. Nem a szokásos fejedelmi megszólítás: — Egregie nobis dilecte: — hanem gaz és pokoli valóságot erősítenek a záró, töredezett pecsétek.

— Mü Eöse Tamás, Igó Máté, Petke János löfeőszemélyek adjuk emlékezetre . . . hogy az megirt Tamó Gáspár adá magát örök jobbágyul . . . firól-fira . . . meghíhatatlan képpen . . . vitézlő Böleni Balás uram őt megfoghassa valahol legyen: fejedelem háta megett, törvén remédiума ellen . . . kezét fejére vethesse . . . —

Irtózatot szegyen-nel mered az oklevélre az élő Tamó.

— Lehetetlen. Istentelen hamisítás — küzködik.

A sorvasztó feszültségben szakad meg minden ize.

Képtelenség, hogy egy Tamó valaha magát jobbágyul vetette, utódgyalázó, nyomorú bitangságra; hogy hasított fülű semmi legyen, darócviseelő, utolsó, tenyerébeköpködő barom, ki fakapával keresi kenyerét.

— Miért? —

Dühödten rántja magát merevre. Bont, kutat, reszket és sápadt, hogy okát lelje. A vonatkozó kötegekben semmi nyoma. Végre Sögödi Boldis Deák krónikájában talál némi töredéket. Mohón üti fölébe a fejét.

— Száz-Neó-árnyéka nevezetű havason azon istentelen Tamó Gáspár megfogá vitézljő Böleni Balás uramot . . . s az jobbágylevelet tulajdon lovának patkójából kivont szegekkel fejébe veré . . . —

Elég kedélyesen éltek eleinte a fejedelem háta megett.

Vitéz kapitány Tamó elégedetten veszi tudomásul. Eredeti gondolat forum romanumot csinálni Száznő árnyékából s élő ember homlokára szegezve meghirdetni ország-világ előtt, hogy lemostam a gyalázatot.

Napokig hajhászta Tamó az írásokat és egy szerencsés pillanatban megkapta a Tamó Gáspár tatár-számláját, sinlődő tatárabságából valót.

Rugott az összeg 200 czikin aranyakra, egy-egy aranyát komputálván harmadfél oroszlanos tallérokban. A magyar tallérokat pedig két-két oroszlanos tallérban és ötven-ötven pénzben. A valutajelzés után következnek a részletek:

A tatár póstának huszonnyolc tallér.

A borbélynak négy tallér, ki fejemet megnyitotta.

A vasat, hogy leveszék lábamról, három tallér...

Végre csak hazaügetett, de asszonfelesége, az a szép Judítha bizon ottrekede.

Jöizüt nem ehetett, nem ihata, mig ki nem vette az ebek kezéből. Testén-lelkén kívül mindenét elkótyavetyélte, de kérdem: Nem adta volna-e el mennybéli jussát is azon hervadozó viola-virágért? Innen a maga jobbágyulvetése. Czikin aranyakra váltotta magát büszke arccal, szakadatlan szenvedéllyel és méltó szerelemmel. Saját mellén vert puszta fészekbe várta hitvesét.

Ármányos ember vala azonban Böleni Balás.

Alighogy a Judít asszon bőre illendően megfeszült és színesedett a csikszéki havasok fenyves levegőjében s az ázsiai port, tatár piszkot kifürödté a tusnádi borvizekben; bánatos és sokat epedett szíve újra megtöt kacagással, mint a fecske begye csicsérgéssel. Idestova íslóg, gyöngy, kőöntyü is került vissza Böleni uram jóságából.

Egy szép, fullasztó, szerelmes éjjel tehát fene praktikáival megakará dúlni a Tamó Gáspár háza békéjét.

Hanem gyönyörű hajsza lehetett, mikor a lova hátára görcsölt térdekekkel szorulva megüzte őt Tamó és Nő-árnyéka havasán elnyomta őt puszta marokkal, szájánömlő keserű buszuval.

— Féld a fejedelmet — rikoltotta Böleni Balás.

— Háta megett vagyunk — hörögte Tamó.

Abbiza. Csakhamar megzavarodtak a csillagok Böleni Balás előtt s leejté fejét.

— Emberül volt — elégedett meg késő unokája az írások felett.

Tovább aztán nem is bántotta Tamó-százados a fasciculusokat, csak keserves lemondással szemlélte a gyalázatos okiratot.

— Jaj-jaj-tyuhaj — sir a fülemüle a bokor alatt.

A fejedelmek tovább alszanak a levéltárban, a címerek fakulnak. Jó, kövér dámák ingerlő gráciája kopik a vásznakon, a nesztelen levéltáros egerek finoman és idegesen bújnak elő a rámak mögül és az egyetemi könyvkötő, a pók. Tamó Dienes rezignált, nehéz, archaikus sorokat ír az őselevelére.

— Anno 1916.

Dienes Tamo, ezör lovon való huszárok poroncsolója ezen irat erejénél fogva elveszté az arany sarkantyut dicső király koronázásánál, minekutánna az belyül megirt Tamó Gáspár meztílab mene a menyországba.

Kissé fontolgat halállalvetekedő búsulásában, aztán gúnyosan zárja le a családfát.

— Több hőstettet osztán egyikünk sem teve.

Büszkén, szilárdan távozik. A fülemüle előtte bújkál a munka és nyomor himnuszával.

— Jaj-tyuhaj!

ISTEN TENYERÉN

— Regény —

Irtta: BALÁZS BÉLA

(3)

EGY ORVOSI VÉLEMÉNY ÉS ÁGOTA LEVELE.

Másnap délelőtt tíz óra tájon Sternbergéknél még takarítottak. Csapódó ajtók és tologatott bútorok lármája közé a szőnyegek porlása durogott bele az udvarról. Senki se hallotta, hogy csengettek. Harmadszor vagy negyedszer szólt a csengő vékonyan és ingerülten. Végre az egyik szobaleány, akit leküldtek, nevetve felrántotta az ajtót és majdnem nekiszaladt egy magas, elegáns urnak. A küszöbön állt. Szigorú, szemüveges, idegesen játszott vékony arany óraláncával.

— Jesszusom — hőkölt vissza a lány.

— Jó napot kívánok. Kérem, beszélhetnék Sternbergné önagyságával.

— Kérem . . . kérem szépen — hebegett a cseléd — a nagyságos asszony még öltözködik.

— Kérem legyen szíves mégis bejelenteni. Majd megvárom — mondta az úr és névjegyet adott át. Aztán megállt az előszobában, felgöngyölt szőnyegek, egymásra rakott székek, tollseprők, ismeretlen ellenséges grimásszai között. Mereven állt, mindkét könyökét idegesen az oldalához szorítva, mintha irtózott volna, hogy valamihez hozzáérjen. A nyitott ablakon udvarszagu légvonattal cselédviháncolás és konyaedények csörömpölése verődött be.

Sternbergné a hálószobájában fehérneműt számolt. Az ötvenéves, formátlanul kövér, óriási asszony a csipkés fésűlököpenyben energikus, friss mozgékonyssággal rakosgatott.

— Huszonnégy nappali ing, tizennyolc hálóing. Most a nadrágok. Nézzük a nadrágok. Na, was ist schon wieder? — förmedt a belépő szobaleányra és kikapta kezéből a névjegyet.

Dr. Lorx Kálmán neve állt rajt és egy dombornyomású kis címer a sarkában.

Akkor Sternbergné felhúzta vastag fekete szemöldökét és kis bajuszkával árnyékolta ajkait csücsörítve füttyentett.

— Ojjé, ojjé — mondta a kezeit rázva, mintha megégette volna. — Ojjé, ojjé. Hát ültesse le a méltóságos urat, foglaltassa helyet a szalonban, — kezdette el hirtelen hadarni. — Mindjárt jövök. Einen moment. Szaladjon. De rögtön megyek. Maga — mondta a másik szobaleánynak, — vegye ezt a névjegyet, vigye be Ágota kisasszonyhoz. Csak odaadni. Hogy ez az úr jött. Szaladjon. Mondja meg a kisasszonynak, hogy Szegedi tanár úr ma nem fog eljönni tanítani. Szaladjon. Huszonnégy ing volt, tizennyolc hálóing. Majd később tovább. Ojjé, ojjé.

Kis pufók, párnás kezeivel gyorsan végigtapogatta tömött frizuráját, melynek feketéjében jobboldalt tenyérszéles ezüst csík fehérlett és átsietett a szalonba.

A másik ajtón épen akkor lépett be Lorx Kálmán.

— Lieber Herr Professor, hozta Isten — nyújtotta felé mindkét kezét Sternbergné.

— Kérem foglaljon helyet. Megbocsát, hogy csak így fogadom peignoirban. De ha magának olyan sürgös, hogy ilyenkor jön vizitbe, mikor nem szokás, nekem se muszáj finomnak lenni és magát vártni. Ugy-e különben tiszta vagyok, meg vagyok mosdva és ezt a peignoirt is meg lehet nézni. Egy öreg asszonynak nem muszáj már szebbnek lenni. Igaz?

Öblös nagy hangjától meleg és teli lett a szoba. — Üljön le kedves tanár úr. Mindjárt becsukok és akkor csend lesz és beszélgethetünk.

Avval gondosan becsukta az ablakokat, valószínűtlen gyorsasággal mozgatva roppant tömegét alig látható lépésekkel, mintha rejtett kerekeken járna. És a reggeli utca lármája halk ablakzörrenő zsongássá tompult a harmadik emeleti Biedermayer-szalonban.

— So, jetzt haben wir Ruh. Mért nem foglal helyet tanár úr?

Lorx megállt a szoba közepén sárga glacé keztyűvel a kezében, magasan, mereven, mint egy exotikus sárga madár. Gondosan borotvált finom ráncu arca szabályos volt, söt szép is. Csak nagyon hegyes álla, vékony éles orra emlékeztettek madárra és kemény vonásainak merevsége. Még a szája is alig mozdult beszédközben.

— Kérem, bocsásson meg nagyságos asszonyom, — szólalt meg simán, kímérten és valami olajos folyékonyssággal — hogy ilyen lehetetlen időben rontok be önhöz. Igazán módfelett restellem, de . . .

— Mindenesetre üljön le — dörgött a szavába Sternbergné.

— Óh köszönöm — mosolygott Lorx keskeny, szellemes száját alig hajlítva — köszönöm. Már ülök is — mondta, a nadrágját kissé felhúzva a térdé felett. — Különben, hogy van nagyságos asszonyom? A kis Ágota már egészséges?

— So, so. Még köhög egy kicsit.

— De már kijár? Ezeket a szép meleg napokat fel kell használnia. Mert igazán gyönyörű idő van.

— Hallja, kedves tanár úr — mondta akkor Sternbergné és okos meleg szemei aggódva keresték valamit az orvos sápadt mozdulatlan arcán. — Én azért ülök itt ilyen illetlen negligében, mert magának nagyon fontos mondanivalója van. De ha maga az időről fog beszélni, én mindjárt nagyon fogom magamat szégyelni. És azt csak nem akarja?

— Óh, óh kérem. Orvos előtt igazán nem volna indokolt ez a szégyenkezés. Egyébként igaza van. Valóban eléggé fontos dologban jöttem, illetve nekem fontos és igen különös dologban, illetve, ahogy vesszük . . . Semmiesetre sem akarnám túlságosan igénybe venni az idejét . . .

Elhallgatott egy percre és levette aranykeretes szemüvegét, mely

alól a szem környéke az arc többi részénél fehérebben, és puhábban, valami egészen más, valami gyámoltalan gyermeki kifejezéssel derült ki. Aztán kivette zsebkendőjét, lassan szétbontotta és nyugodtan törülgetni kezdte szemüvegét.

— Hát kérem — mondta finom, maliciózus mosollyal — be kell önnek jelentenem nagyságos asszony, hogy... hogyis mondjam... a feleségem tegnap megszökött.

Sternbergné hirtelen lehajolt és megragadta az orvos kezét.

— Pfüi doch, Herr Professor! — mondta megindult részvételtől még jobban elmélyült hangon. — Így ne mondja!

— Hiszen úgyebár ez csak olyan szólásmód — felelte Lorx arisztokratikus kezét ideges rándulással visszahúzva. Ellenkezőleg, hangsúlyoznom kell, hogy Klára tegnap délben jóformán előkészített erre a cselekedetre.

— No, mert az nem is hasonlítana hozzá.

— Nagyságos asszonyom nem látszik meglepettnék?

Lorx bizonytalan gyors pillantást vetett Sternbergnére.

— Már én magóltam lepve, mikor behozták a névjegyet. Mondhatom, hogy odavágtam a szép vasalt nadrágokat.

— Szóval mégis volt oka szokatlan látogatásomat kombinálni valamivel, ami...

— Allerdings. És mindjárt meg is fogom mondani, nehogy azt higgye, hogy nagyon sokat tudok. Klára tegnapelőtt nálam volt és megismerkedett Szegedivel, no és nem kellett nagy pszichológusnak lenni, hogy az ember meglássa, hogy nagyon nagy hatással voltak egymásra. Ágota figyelmötetett rá. És ha az ember tudja, hogy Kláránál mindennek mindjárt konzekvenciája van, wie pedant sie darin ist, akkor lehetett már mindent várni.

— A feleségemnek akkor önnel is volt egy, úgylátszik, különös beszélgetése.

Sternbergné jóindulatu kövér arca hirtelen elsötétült és megkeményedett.

— Ezt is mondta magának? Das sieht ihr ähnlich!

— Nem mondott semmi részletet, csak olyasmit, hogy sirt és bocsánatot kért. Semmi mást. Látom, hogy nagyságos asszonynak kellemetlen ez a vallatás és kérem, hogy legyen elnéző, de...

— Kedves tanár úr, azt meg kell magyarázni, hogy valaki tudni akarja, hogy mi történt a feleségével. So sehr modern sind wir noch nicht. De legyen nyugodt, hogy az a beszélgetés nem tartozott erre a dologra. Az egészen más volt.

— Hiszem, nagyságos asszonyom. És én beszélgetésük tartalmát akkor sem kérdezném, ha másként lett volna. Engem inkább a formája érdekél egy bizonyos okból, amelyre mindjárt rá fogok térni. De előbb engedje meg, hogy valamit megjegyezsek. Én nem férji minőségben jöttem el önhöz. Per absolute megengedhetetlennek tartanám, hogy mint olyan családi intimitásokkal molesztáljam. Erre kizárólag az jogosít fel némiképen, hogy mint orvos fordulok most nagyságos asszonyomhoz.

— Csak nem akarja nekem mondani, hogy a felesége megbolondult? — förmedt fel Sternbergné.

— Egy kis türelmet kérek, nagyságos asszonyom, — mondta Lorx finoman mosolyogva. — Talán nem ilyen egyszerű a dolog. De magyarázatul még előre kell bocsátanom, hogy ügyebár — és egy pillanatra megakadt és lesütött szemmel forgatta ujján a címeres pecsétgyűrűt — feltételezheti rólam, már mesterségemnél fogva is, mint pszichológus, hogy megértéssel viseltetem az emberi lélek iránt és megítélésemben nem vezetnek inferiorus szempontok, mint teszem a féltékenységet. Ügyebár. Én mint orvos tudom leginkább, hogy milyen souverain joga, higiénikus érdeke minden léleknek a saját törvényeit követni... Ügyebár... Azonkívül túlsokat volt az emberi lélek témám, semhogy másként tudjam az ilyet nézni, mint objektív szemlélő, ügyebár...

Akkor Sternbergné megint megfogta az orvos kezét.

— Kedves jó barátom — mondta nedves szemekkel — ne beszéljen ilyen túlokosan egy ravasz öregasszonynak. Sie haben's nicht nötig.

Lorx idegesen húzta megint vissza a kezét. — Nem fontos — mondta maliciózus mosollyal, — hogy ezt elhiggye, nagyságos asszonyom. Csak annyit higgyen kérem, hogy okom van aggódni, mint orvosnak aggódni Klára sorsa miatt és hogy kizárólagosan ezért élek vissza türelmével ilyen szokatlan időben... Orvosi kötelességem, hogy... Mi a véleménye a feleségemről? — kérdezte hirtelen felkapva a fejét.

— Kláráról? Nem az, hogy bolond.

— Oh, hiszen bolond, nem bolond... Tudjuk, ügyebár, hogy ezek mennyire tág és bizonytalan fogalmak. Hiszen ügyebár egyikünk sem felel meg egészen a normál típusznak.

— Nem kedves barátom, mégse bolond. Maga egy híres pszichiáter és be fogja bizonyítani. De én a szkeptikus Sternbergné vagyok és nem fogok magának segíteni.

Lorx kissé beharapta a szája szélét és egy pár percig hallgatott előrehajtott fejjel, nézve a térdei közé. És akkor magas, sovány tudós homloka fölött ritkuló szalmaszőke haja alól kilátszott a rózsaszínű fejbőre ér ebben is volt valami gyermeki.

— Gondolhatja, — szólalt meg végre ingerülten hangsúlyozva a szavakat, — gondolhatja, nagyságos asszonyom, hogy engem csak megnyugtatna, ha feleségem teljes egészségében bizhatnék. Ez ügyebár természetes. És ügyebár magától értetődik. De viszont önnek is vannak olyan tapasztalatai, mint a tegnapelőtti beszélgetés.

— Kérem doktor úr, hagyjuk ezt!

— Csak mint típuszt emlitem kérem, — folytatta Lorx hideg konoksággal. — Csak azért emlitem, mert történt már ilyesmi önök között egyszer boldogult Béla fiával kapcsolatban.

Sternbergné felugrott, hogy az egész szoba megmozdult bele.

— Tanár úr, — mondta fojtott indulattal, — én egész szívemmel hallgatom magát. De ezekről ne beszéljünk. Ich habe meine Gründe. Hát nem akarom, na! — csapott az asztalra hirtelen. Aztán végigment egyszer a szobán.

— Bocsásson meg, — mondta mikor visszajött elváltozott hangon. — Bocsásson meg egy öreg barátnénak. Tudja, Klára nem bolond. Inkább kegyetlen — mondta lágyan, szomoruan.

— Kegyetlen?

— Igen. Aus Naivität, mint a gyerekek. Mint a pedáns emberek is. Ó morálisan pedáns. Sie hat den direkten Blick. És az nagy baj.

— Hogy méltóztatik ezt érteni?

— Ó mindig csak azt látja, ami ott van egy szituációban Más semmit. És ott akar rendet csinálni. Mindjárt az egész világban. Sie lässt sich keine Zeit.

— Lássá, nagyságos asszonyom, lássa, — élénkült fel erre Lorx, — lássa, ez kitünő megfigyelés. Mondhatnám precíz meghatározása egy döntő szímtomának. Valóban így van. Klára izoláltan látja a dolgokat, nem érzékeli azok összefüggését a valóságban. Ez pedig voltaképpen a tudatnak egy szűkülése. Olyan ügyebár, mintha a látótér szűkülné meg, a szellemi látótér szűkülése... Pardon, nagyságos asszonyom, engedje meg, hogy befejezzem. Hiszen az ön megfigyeléseire is támaszkodom. Tehát — folytatta egyre izgatottabban — megállapíthatjuk, hogy itt a realitásérzéknek nagyfoku hiánya forog fenn és ez ügyebár az imbecillitás egyik jellemző tünete. Ne tessék megijedni a szavaktól. Ez a legzseniálisabb embernél is előfordul. Sőt azoknál leggyakrabban. De mindenesetre egy csökkent ítélőképességet jelent. Pardon... Engedje meg nagyságos asszonyom, hogy itt régi éveken át tett megfigyeléseimre hivatkozzam. Azonkívül mesterségem is volna ügyebár. De hiszen feleségem élete rendkívül evidens körtünetet mutat. Mindenekelőtt ügyebár terheltnek mondható.

— Aber ich bitte Sie...

— Édesanyja hat évvel ezelőtt majdnem ideggyógyintézetbe került.

— Tudom. Volt valami nagy skandalum ott Kolozsváron és a familia az intézetbe akarta vitetni. De hiszen ezt éppen a tanár úr akadályozta meg?

— Nos igen, — mondta Lorx az ajkát kissé beharapva, — Klára kérésére tettem, akivel éppen akkor ismerkedtem meg. Olyan veszélyes nem volt a dolog, hogy... De ügyebár kérem, egészen normálisnak nem volt mondható Almádyne és ahogy Klára ott az anyja mellett élni volt kénytelen, annak szükségképpen deformálnia kellett szellemét. Méltóztatik talán tudni — folytatta Lorx egyre gyorsabban beszélve, mintha attól tartott volna, hogy félbeszakítják — méltóztatik talán tudni, hogy Klára otthon kolostori életnél is magányosabb, zárkózottabb életet élt. Apja halála óta jóformán senkivel sem érintkeztek. Sem nyilvános iskolába, sem társaságba nem járt. Kérem, az utcára is alig jártak ki. Kérem, naphosszat otthon, csupán az anyja társaságában volt és mindig olvasott, olvasott. Ez kérem olyan lelki életmód, mely menthetetlenül a donquichotizmus bizonyos formájához vezet. Mert ügyebár, mit látunk? Az olvasmányokkal telített fantázia képet, sőt gazdag képet alkot magának a világról. Ez a kép egyseges és homogén és sehol nem ütöközik egy cáfoló vagy korrigáló

realitásba, mert hisz el lévén zárva, nem is találkozik a realitással. Mi következik ebből? Ugyebár az következik, hogy ez a meg nem zavart homogén, de irreális kép megszilárdul és az öntudatból kivész a dualisztikus eszmélet-forma, mely minden egészséges lélek alapformája: a szubjektív és objektív élmény megkülönböztetésére való képesség. Hogy népszerűbben mondjam, Klára nem érez különbséget álom és valóság között, ennek a különbségnek létezéséről sem tud, számára a világ csupán álom, mert éveken át csupán álomban élt és a valósággal nem is találkozott. Kövessük már most ezt a processzust fejlődésében — folytatta konok hévvel — ugyebár kérem, ha ez a tisztára szubjektív világkép egyszer megszilárdult és a dualis eszmélet lehetősége megszűnt, akkor már hiába fogja a beteg a realitást tapasztalni. Egyszerűen nem fogja percipiálni annak különböző voltát, nem fogja észlelni, hogy az más törvényű, más konstrukcióju valami, mert hiszen ugyebár, éppen a különbség élményhetősége hiányzik belőle. Mit tesz tehát? A tapasztalt valóságot átformálja, bekapcsolja képzeletvilágába és ami nem alkalmazkodik, azt az öntudat alá nyomja. Vagyis a realitást, mint olyat, többé percipiálni nem képes. Quod erat demonstrandum. — Fejezte be hangosan, élesen.

Sternbergné megdöbbenve nézte az orvos diadalmasan csillogó szeméit és felállt, óriási kövér mellei asztalmasan ziláltak a felindulástól, a fésülököpeny csipkéit emelgetve.

— Borzasztó — mondta kezeit kulcsolva — Lieber, lieber Freund, ez borzasztó!

— No azért még nem olyan veszedelmes a dolog, hogy katasztrófától kellene tartani.

— De igenis veszedelmes, nagyon veszedelmes, kedves barátom. Nem a Klára állapota, hanem a magáé.

— Ugyan —

— Kedves jó, jó, kedves tanár úr, mért akarja maga mindenáron, hogy Klára örült legyen? Mért kell ez magának?

— En? Ez igazán különös idea. Roppant különös idea. — Lorrax idegesen mosolygott. — Nagyon különös. Mit méltóztatik gondolni? Hogy én internáltatni akarom a feleségemet, mert engem elhagyott? Nagyságos asszonyom, javíthatatlanul romantikus. Valóban úgy nézek én ki, mint egy XVII-ik századbéli zsarnok? Ez nagyon humoros. Nem, nagyságos asszonyom. Hangsúlyoztam és fenntartom, hogy Klára állapota nem rejt közvetlen veszélyt magában, hogy nagyon sokan sétálnak közöttünk előbbrehaladott stádiumban.

— Hát mért kell magának akkor, hogy ő örült legyen?

— De kérem, kérem! Igazán különös. Mért akarnám ezt? Hiszen ellenkezőleg, aggódom miatta. Ugyebár orvosi aggodalmaimat fejeztem ki beszámíthatóságával szemben. Hiszen ez inkább megértést és megbocsátást involvál az orvos részéről.

Sternbergné csóválta a fejét.

— Hiába — mosolygott Lorrax gúnyosan, keskeny száját alig hajlítva. — Nagyságos asszonyom meg van róla győződve, hogy kétségbeesett féltékenységekben . . .

— Azt nem mondtam, hogy féltékeny.

Lorx felkapta a fejét, mintha megszúrták volna. — Hát mit mond?
A mosoly csúnya harapós grimasszá torzult az arcán.

— Semmit. Csak nagyon szomorú vagyok. — Csóválta a fejét
Sternbergné.

Lorx levette a szemüvegét, mosolyogva törölgette és az ablak felé tartotta.

— Valóban már nem tudom, mivel vigasztaljam meg nagyságos asszonyomat, hogy miattam ne aggódjék. Igazán roppant humoros szituáció. Hogyan képzelel ön egy modern pszichológus féltékenységet, aki abban nevedett, hogy az erotikus vonzások pszichológiai adottságát ismerje és respektálja. Aki minduntalan látja pszichológiailag determinált cselekedetek irracionálisát, melyek tehát semmiféle értékelést nem foglalhatnak magukban, ugyebár. Absolute semmifélet. Megtámadhatja ilyesmi egy modern pszichológus önértetét? Ugyebár épp oly kevéssé, mintha a felesége nagyon megkívánja a kalarábét. Hát, megkíván egy férfit. He-he-he — nevetett Lorx. És idiosinkráziája van a céklával szemben és a férjével szemben. C'est la nature, nagyságos asszonyom. C'est la nature!

Sternbergné egyre csóválta a fejét.

Apropos . . . apropos — folytatta Lorx kis pauza után, figyelmesen vizsgálva szemüvegét. Ismeri nagyságos asszonyom közelebből azt a kalarábét?! Szegedi urat . . .

— Na endlich! — fújta ki magát Sternbergné. — Mért nem kérdezte mindjárt? Ezt akarta maga mindjárt kérdezni.

— Kérem, kérem. Ugy látszik, ismét hangsúlyoznom kell, hogy engem Szegedi úr kizárólag Klára sorsa miatt érdekel, ami ugyebár érthető. Kizárólag, mert Klára miatt aggódom, érdekel, hogy . . .

— Az nagyon tisztességes és nagyon jó, nagyon, nagyon jó ember — vágott szavába Sternbergné valami különös fájdalom meghatottsággal. — Én mondhatom magának, mert én ismerem. Zongoratanító nálunk, egy év óta és minden nap itt van. Ágotát tanította. Ach Gott!

— Csupán azért érdeklődöm nagyságos asszonyom, ugye megbocsát, mert én mintha hallottam volna már a nevét, de valami botrányos dologgal kapcsolatban. Persze nem tudom, hogy ő-e az?

— De ő az, igenis, — mondotta Sternbergné vastag szemöldökeiket ráncolva. — Igenis ő az. Nem kell úgy vigyáznia. Tavaly egy konzervatóriumban volt egy skandalum és Szegedit elbocsájtották.

— Ugyebár érthető, ha közelebből érdekel ez az eset és indiszkréciónak sem tekinthető. Mégis tudni szeretném, hogy Klára miféle emberrel . . .

— Én egyet fogok magának erről a dologról mondani és az legyen elég. Az a lány, aki miatt az a skandalum volt és Szegedit elcsapták, az az én lányom, Ágota. És én akkor rögtön megfogadtam Szegedit házitanítónak. Azóta minden nap járt hozzánk. Genügt Ihnen das zur Beruhigung?

— Érdekes, igazán érdekes. És nagyságos asszonyom azt hiszi, hogy egy tizennégy éves lányt lehet...

— Azt csak bizza az édes anyjára, kedves tanár úr — szakította félbe Sternbergné indulatosan. — Übrigens — mondta erőt véve magán. — Szegedi tanár úrról még csak azt mondhatom, hogy rendkívüli műveltségű, érdekes fiatalember és nagyon nagy művész.

— Minderről megvoltam győződve nagyságos asszonyom, hiszen feltételezhető volt, hogy Klára nem akárcik... Nos, engem inkább jellembeli sajátosságai érdekelnek, annál is inkább, mert mondom, hallottam egyet-mást, nem tudom persze, hogy mennyiben igaz, hogy már egy másik iskolából is elcsapták...

— Sie haben schon Zeit gefunden utána járni?

— De kérem, nagyságos asszonyom...

— Különben ha tudni akar valamit Szegediről, legjobb lesz, ha a lányomat kérdezi. Ő ismeri legjobban — mondta Sternbergné, aztán az ajtó felé fordult. — Ágota, gyere be Ágota!

Lorx felugrott. — De mi jut eszébe, nagyságos asszonyom. Csak nem fogunk egy gyerekkel ezekről a dolgokról beszélni. Nekem — mondta izgatottan és epésen — mindenesetre túlságosan komoly ez az ügy, semhogy ilyen különös tréfákba belemehetnék.

— Kedves barátom — mondta Sternbergné megint avval a fájdalmas meghatottsággal, — elíhethi, hogy nekem is nagyon, de nagyon fontos ez a dolog. És higgye el, hogy Ágotának még fontosabb. Különben úgyis hallgatózik. Hát akkor már be is jöhet. Ágota! Komm doch herein!

Akkor lassan lefordult a kilíncs, de nem nyílt ki az ajtó. Aztán lassan nyílni kezdett az ajtó egy arasznyira, de nem jött be senki. Aztán egy arasznyi résen betolódott lassan egy erős, gömbölyű váll, fehér bluzban, meg egy rövid újjú izmos barna kar, aztán egy rövid, kék lüszter szoknya széle és alatta egy még formátlan, vastag, nagy bakfislábikra. És végre megjelent a fehér ajtó mögött egy fél fej. Borzasan göndör, fekete copf, egy melegen sápadt creolszín félarc, melyből vörösre sirt, nagy fekete szem lángolt bele a szobába egyenesen az orvosra tűzve, aki érezte, mint egy harapást.

— Bocsásson meg nagyságos asszonyom, — mondta Lorx idegesen — most távoznom kell. Nem fogja nekem rossz néven venni, hogy egy ilyen félszeg és nevetséges szituációba nem vagyok hajlandó...

— Úgy is hallgatóztam — mordult meg a félszáj az ajtó mögött dúcásan. Lorx kissé elpirult és úgy tett, mintha nem halotta volna.

— Csókolom a kezét nagyságos asszonyom. Bocsásson meg az alkalmatlanságért, melyet okoztam. Szerettem volna... — akadozott és reszketett a hangja. Ő maga is reszketett. Sternbergné ijedten szaladt hozzá.

(Folytatjuk)

JEGYZETEK

LIGETI ERNŐ: BELVEDERE

(Lapkiadó ri. kiadása. Kolozsvár, 1921.)

Számontartom a nagyobbblélegzetű írásműveket, melyek Erdélyben magyar nyelven jelentek meg a forradalom óta. Irodalom születik itt, a szemünk láttára s nem mindenkinek adatott meg, hogy egy új élet fejlődésében a bölcséjtől kísérhessen, dédelgethessen, magyarárgasson. A többé-kevésbé utálatos kritikustumesterség itt válik a kertész örömévé, aki gyengéd kézzel nyeseget, de inkább kötöz, alátámaszt, karóz, irányítgatja a fiatal hajtások növése útját s büszkén mutogatja oltványain az első bimbókat: ime, ez már az én kertemben feslett. Ebben a zsendülő fiatal kertben még minden nagyobb terjedelmű munka megjelenése szenzáció. Szenzációja az írónak, de még inkább a kritikusnak. S bár az olvasó még mindig gyanakodva veszi kézbe ezt a „saját termés“-t, a jelekből olvasni tudónak egyre több és több öröme nyílik kilátása. A kezdetben gyéren, ma már szinte hónaponként piacra kerülő könyvek az ígért fűszeres illatával terhesek s mind többet és többet nyújtanak. Nem lehet messze az idő és márka lesz az erdélyi magyar könyv is, megbízható kelendőségű portéka könyvárusok pultjain s megbízható élvezetek forrása az olvasó asztalán.

A most melegeben megjelent Ligeti-könyv máris bizvást ilyennek számítható. S nem az ő hibája, ha a magyar könyv terjeszkedő képességét még mindig anynyiféle szellemi és fizikai vámso rompó gátolja. Ez a könyv a közelmúltban egészen biztosan megtalálta volna a maga útját mindenütt, ahol az emberek magyarul olvasnak, de nem hozott volna szegyet más nyelvre fordítva sem az irodalomra, melyben bölcsője ringott. Ma, sajnos, az esélyek kiszámíthatatlanok s ezért van, ha jóslásokba nem merünk bocsátkozni e könyv kelendőségét illetően. Egy egészen bizonyos: fiatal szerelmesek breviáriumként fogják olvasni. Sőt problémája, reflexziói, megfigyelései sok gondolkodásra fogják kényszeríteni nemcsak a közvetlenül érdekelteket, de azokat is, akik felé ez a drága érzés már csak parfónös csipkekendőjével integet vissza a múltból.

Mennyire más szemekkel látták a világot még csak a tegnapi regények írói is! Mennyire másnak érezték az elhivatottságból folyó kötelességeket! Mint a történetírás szorgalmas adatgyűjtő méhecskéi, megelégedtek ők is egy epizód, egy részlet, egy egysíku élet történéscinek leírásával. A nagy átlagnak nem volt átfogó látásra beidegzett szeme s talán elég ereje sem hozzá, hogy az ember életének és cselekedeteinek

egyszerre az eredőjét vonja meg, egy életrajzán keresztül az egész életét, az összetevőkkel, a vonatkozásokkal, mozgásokkal, az esetlegességekkel és azok végzettségével. Ezért nem is prizma a kezük alól kikerült műalkotás, csak szimpla ablaküveg, amelyen keresztül bepillantatsz esetleg más életek alkotítkaiba is, avagy közönséges tükör, melyből arcod vonásai kihangsúlyozhatatlanul verődnek vissza. Legjobb esetben csak mozgófényképet kaphatsz — néha színeset, megvesztegetőt, — ám legfeljebb: élethívet.

A fénykép mögött életek tömény oldatainak üstje sustorog. Ennek érzékeltetése módjára csak most kezd ráeszmélni az író. Még az úgynevezett analitikus regény sem tudta megfogni az élet kivetítésének módszerét. Legtöbbször, ha analízist adott, csak *hullát* boncolt a közönség szemei előtt.

Ligeti Ernő a Belvedere-ben, melynek műfajmeghatározását óvatosan mellőzi, bár tudja szentül, hogy regényt írt: már viviszekciót végez. Kísérleti alanya egy költői kedélyű ifjú, kinek felboncolása árán próbál eljutni a szerelmi érzés lényegéhez. Egyelőre csak a szerelem első túlhevített fázisát vizsgálja, mely kétségkívül témának a legköltőibb és minden olvasók előtt a legrokonszenvesebb. A megpillantás és az első csók közét kitöltő időszak pontos tünetmegfigyeléseit jegyzi le, egy finom és törékeny szerelemét, mely annyira eltelik ennen szépségével, hogy a beteljesülést már borzadva tolja el ajkától, mert úgy érzi, hogy végleges győzelmet még akkor sem vehetne szerelme társán, akkor sem tudná teljesen a maga másává tenni, legfeljebb feleséggé,

jó anyává, önfeláldozó hitvessé. Ebben a folyamatban azonban belejátszik a hős életének és determináltságának minden vonatkozása. Egy régebbi szerelem állandó beavatkozása észrevéteti, hogy az érzés egy, csak tárgyai váltják egymást s hogy ez az érzés voltaképp önszeretet és önmagunk tömjénezése, mert a férfi a szerelem révén benne felébresztett többembert akarja csak bámolni, tömjéneznit s hajlandó egészen figyelmen kívül hagyni a nőt, ki benne e tüzeket kigyújtotta.

Mondom, az első fázist, a legszínesebbet, a legmámorosabbat énekli meg Ligeti a Belvedereben, a lírikus muzsikáló szavával és magatépő őszinteségével. Hajlandó vagyok feltételezni, hogy ezúttal nem is a téma, sőt nem is a probléma volt a legfontosabb s az író legközvetlenebbül érdeklő valami. A lírikus keresett mindezekben alkalmat csupán, hogy a benne felgyűlt mondanivalókat a szerelemtől forró patakkal kiöntse. Ezért kereste az erőteljes helyett a „szép“ megoldást, a költőileg tetszetősebbet s kissé rakoncátlanabbat, amely ne a gondolat erejével és igazságával, de formájának bizarrságával hasson. Ahogy a százszor átjátszott témát felmarkolja és végigvezeti, ott van a Ligeti ereje és nem a probléma megoldásában. Ahogy mindvégig lebilincselni tud a költő eszközeivel, ahol rakétákat bocsát fel, melyeknek fényénél más és más megvilágításba tudja bemutatni az érzés kódében támolgyó embert, ahol felemeli és lesújtja, ahol megnyitja és hirtelen elzárja a megáradt érzelem zsílepeit, ott van elemében, ott tud megfogni és örömmre hangolni.

Első regény ez, fiatal évek regénye, finom és hamvas, gyönyörködtető. És aki már gyönyörködtetni tud, az sokat adott, ha nem is mindent még. De látszik, hogy többet is akart adni, világnézetet is, amely ugyan még teljesen nem tudta magát felszabadítani a közelmúlt befolyásai alól. A diadalmas szerelmet keresi, hogy úgy mondjam: imperialista, aki a szerelemben még mindig az egyik fél szupremáciájáért küzd és ezen bukik el hőse. Ezért tud csak befejezetlen embert produkálni, amely mégis értéktelen példány, ha költői beállításban megszipítva kapjuk is s ha ez a típus nagyon is élő és nagy átlagot reprezentáló is.

A ma irodalma már többet akar és vannak már momentumok ebben a regényben, melyek elárulják, hogy írójuk szembe fog nézni ezekkel a követelésekkel is. Lesz ereje és lesz bátorsága hozzá. Az a nagy társadalom-megújító és átforgató munka, mely ma minden vonalon a maga eszményeinek realizálásáért küzd, megköveteli az írótól, hogy képzelo és kifejező erejével maga is csatasorba álljon a küzdők közé. Magánügyek irodalmi csemegéi nem érdekelhetik többé ezt a világot, mely félkézzel a csillagokba, féllel a föld porába kapaszkodva viaskodik alátöretése ellen. Ezt Ligeti is megérezte, mikor problémájának már általánosító beállítására törekszik s hőset csak a sugarak fókuszába helyezi, de alapjában nem ő a főalak itt, hanem az érzés, mely voltaképen a vizsgálat tárgya s mely valamennyiünkkel vonatkozásokat tart fenn. Csak a nevelő akarás hiányzik még ebből a könyvből, a tenden-

cia, mely ma újra megkívántatik és joggal, de már így is: hid, melynek innenső lába még a l'art pour l'art partján nyugszik s ha a túlsó nem is ért partot, de íve már értékes lendülettel mutat az új, átforgató törekvések új világ-része felé.

A könyv kiállítása nagy haladás a Lapkiadó rt. eddigi kiadványaihoz képest. A tetszetős címlap Tóth István kifejező munkája, a kis oktáv alak harmoniában van a tartalommal. A hézagöltő könyvdíszek ellen volna némi kifogás, bizni kell azonban, hogy az ilyen nagyotakaró kísérletezéseket hamar elnövi a szépen fejlődő vállalat.

SZENTIMREI JENŐ

NŐK AZ ÉLET ALKOTMÁNYÁBAN

Világbékességért, népkisebbségi ügyekért és minden egyéb kiegyenlítésért megszólalt Bécsben a nők kongresszusa. — Szeretném úgy érezni, hogy az emberiség életösztone jutott megszólaláshoz és azok szólaltatták meg, kik maguk ennek az életösztonek a megtestesülései. Az alaplényei az emberiségnek. Mert a nők együtvéve ilyen lények, életforrások és formái, örökös őrangyalai a világ életének. Nemcsak az úgynevezett finomlelkű nők azok, hanem az minden asszony, minden leány, s minden nőnemű elképzelés. Nem külön-külön egyenkint, hanem a világ létszervezetének az együttes megnyilvánulásában.

Igen; a nőiség a legnagyobb és legörökösebb hordozónk és életkifejezőnk. Alkotásunk megindulása talán nem tőle való, de az alkotó gondolatot is a nőiség meletti teremtésé. Gondoljunk a

földre, a nagy Geára, vagy akár gondoljunk a világmindenségre, az egész végeláthatatlan Kosmoszra is, — az mind nem *anyag*, hanem *anya*. Az anyaiság pedig maga a működő, a folytonos gondokkal és figyelmeikkel előre látó és előre érző nőiség; valamint a nőiség az anyaiságnak mintegy álló és várakozásban levő állapota.

És gondoljunk necsak a testi világra, gondoljunk az érzések, gondolatok, eszmék és lelkesülések nagy összességére is. Nem valami metafizikus elképzelések világát értem, hanem azt a légkört, mely fejük és szívünk körül párázik; amit beszívunk és kifelhelünk; hogy érző és gondolkozó igényeinket tápláljuk vele. Honnan támad ez a légkör? Az emberiségnek a külvilággal való érintkezéséből, azokból az ütközésekből és kitarulásokból, melyek fájdalmat és örömet okoznak. Az érzékenységekből és finomságokból! Oh nem abból, hogy férfiaságok sziklákból, erőkből feltünő nagyságokat alkottak; hogy az életbe beleárkoltak jogrendszereket és tudományrendszereket; hogy oszlopokat raktak és piramisokat emeltek, amikkel a fa növést és a hegyet utánozzák, vagy éppen a maguk dicsőségét beszéljék. Nem ezekből támad a szellemi légkör. Ezek *miatt* csak kicsíhölődik valami belül hordozott lelki készségünk, de azt a készséget nem ezek az alkotások adják. A felvevő, az ellenható, a fölérző és az átizzó érzékenység, a meghatódni és megdöbbenni tudó finomság, az mind nem a férfinek a világ erőivel szemben való vetélkedéséből, nem is e vetélkedés mesterkéltségeiből, hanem az örök és nagy természetességéből

való. Ez az örök és nagy természetesség maga a kimeríthetetlen, ősi anyaiság, mely megszülte és megszüli a semmiből való teremtetéseket. Azokat, amiket a férfivetélkedés csak másol, utánoz, szétszed és összerak s fontoskodik velük, mint a gyermek a játékaival.

De éppen azért a férfiaságot nem is lehet szembe állítani a nőiséggel. A férfilet nem önálló dolog, hanem az is a nőiség teremtménye. A férfi minden vágyával azért vonzódik a nő felé, mert ő is a nőből való s természeti törvény vonja vissza oda őt, ahonnan vétetett, mint ahogy a tenger párái is visszatérnek a tengerbe. A férfilet reprezentánsai az akarát, az alkotás, az erő, a dicsőségekért és az életrend szabályozottságaiért való küzdés elemeinek és megnyilvánulásainak képzelik magukat. Az emberiség felsőbb lényeiének, a természet urának. Gyöngébb nemnek hívják a női nemet, de minden udvariaskodás között is, vagy éppen az udvariaskodással alsóbb rendű lényeknek hiszik a nőket. Atörökölt elfogultság ez, melyben az a legfőbb hiba, hogy a női nemmel is elhithetik annak igazságát. Pedig nem igaz, mert a nő a maga sok évezredes tudománytalanságában is, egyoldalú műveltségében, vagy műveletlenül hagyásában is az élethez találóbb és a természettel együttérzőbb a férfínál, ha ez akár mennyire fejlesztette is magát.

Ki az erősebb, ki a bátrabb? Ez hiúsági kérdés, ennek az eldöntéseért való vetélkedés az igazi hiúság. A nőt mondják hiúnak, pedig a férfi a hiubb. Mellékesen még azt is meg kell jegyeznünk, hogy a férfilet nagy küzdései, életcsoportosító akarásai tulajdonkép-

pen mind azért valók, hogy elismeréseket keltsenek, hatalmat szerezzenek és ezzel a világban való elhelyezkedéseket biztosítsanak. Kinek? A férfitételnek és e férfitételt folytatásának. De hogyan folytatódik a férfitétel? A nőiség révén, a jelen és a jövő női nemzedékének az élettermő készségei útján. A férfitételt önzése ugyan csak eszközt akar a nőiségben, de végeredményben ez az eszköz lesz a célja. A maga külön nagyságot akarja erőltetni, de végeredményben ezzel a külön nagysággal is a nőiség figyelmét és jutalmazó odaadását akarja kivívni s talán meg is tartani. És ha mindent összeveszünk is, mi lesz a férfiaság világmozgásaiból? Ha harcot kezdenek, összetörnek benne; ha hatalmat raknak össze, egyszer az is romba dől; ha törvényeket osztanak, tudományt sokasítanak, vallásokat gyűjtanak és népeket igaznak is, ezek mind elmulnak a természet szabadságának egy-egy elemi fölérzésére. Érezniök kell a férfiaság akaróinak, hogy amit alkotnak, az csak viszonylagosan nagy és erős, mert tulajdonképpen alkalmazkodás és utáztat az élet nagy formáihoz képest. És mégis ez utáztatok dicsőségeért vetélkednek.

Mennyivel igazabb és tartalmasabb a nőiség indulata. Ebben az a fő jellemvonás, hogy magára nézve elismeri a gyöngeséget és a félést. Oh nem azt, hogy gyöngébb és félebb a világ hiú akaróival szemben! A nőnek a férfihez való ilyen mérése csak annak a hisztériának a látása, melyet a férfi-önzés nevelt a nő nemzedéksorozatába. Ez a mesterkélt elnevelés éppen annyira igaz, mint a férfitételt magáról való

beképzelttsége. A gyöngeség és félés elemei nem a nőiség és férfiaság közötti különbség feltüntetői, hanem az igaz meglátása annak, hogy az emberiség *nemi különbség nélkül* mennyire kicsiny és mennyire a nagy mindenségre rászoruló. A gyöngeség és a félés érzése természetből való indulat, a világ életével való összemérésünknek az igazi kifejezése. Ezzel a kifejezéssel ellentétes egyéb megnyilatkozás: erőltettség, nyegleség és hazugság.

Tehát az embernek a világgal való összeméréséhez is a nőiség adja meg az igazi életszabályt. A nagy akarások, nagy erőltetések, veszélyes játékok után ehhez az életszabályhoz menekül az ember, miként az elesett gyermek az édesanyjához. Tragikumok jajdulnak ki a férfiaság világfeszítő, természettel küzdő akarata nyomán. Aféle Coriolán-esetek ezek mind, mikor a tragikus hős felsóhajt: „Győztél *anyám*, de *fiad* elveszett“. Am az a szó, hogy: „*fiad* elveszett“, az a tetehetlenség utolsó, szomorú póza. Fekete díszlet és megrendülő hangszólya ama lényegen, hogy az anya győzött. Az anya mindig győz; ha elpusztul a fia, akkor is. Az anyaiság az életszabályok legyőzhetetlen, szétörhetetlen összessége.

Róttam e sorokat én, aki szintén a fiúk közül való vagyok. Nem a női alakot hordó emberek hízélgésére írtam, hanem a nőiség nagy mindenható voltának a fájva-fájó dicsőítésére. Én a nők békekongresszusát is úgy látom, mint mikor az elesett gyermek kitarja esdeklő karjait az anyja felé. Bizonyára voltak sokan a női alkatot hordozó emberek között is, kik egykor uszítottak és

lelkessedtek az embertiprásért. Akik férfiaszkodtak. Most az elesett gyermek képe őket is példázza. Hát azért szeretném, hogy a nők kongresszusa igazán az emberiség életössztönének a megnyilvánulása tudna lenni. Hogy a nőket is föl-emelje a nőiség természetparancsának a nagy öntudatába. Ezt

a nagy öntudatot szeretném, ha föltámadna és cõtüntetné, első-pörné a férfilet kicsinyeskedő és hiu fontoskodásait. Úgy szeretném, ha egyszer az egész emberiség nem összetöröten, nem meg-szégyenülten, nem teste-lélke-rok-kantan, hanem diadalos örömmel mondhatná: Győztél anyám!...

PAÁL ÁRPÁD

NADÁNYI ZOLTÁN: „FURCSA VENDÉG”

(Versek. Budapest, 1921. Dick Manó kiadása)

Elkésett magyar parnassien... Versekké formált gondolatai kétségtelenül csillogók, tetszetősek és rugalmasak amellet, hogy formái szempontból magasabb igényeinket is kielégítik, tehát írójuk sokkal szélesebb kedveltségnek nézhet eléje, mint a magyar versírók átlaga. Gauthier credója aligha illik valaki magyarra jobban, mint őreá:

„Sculpte, lime, cisèle,
Que ton rêve flottant
Scelle cèle
Dans le bloc résistant“.

Ötvözött sorai, hibátlan rim- és rítmusvezetése a régi Kosztolányi és Babits között ekelnének helyet Nadányinak, ha történetesen nem azt a lusztrumot élné generációnk, mely mindenrendű művésztől, így a költőtől is megköveteli a világnézetet.

Mert lehet a költő robusztus impresszionista egy hatsoros versében:

(„Dülled a nap, most sül ki pezsegve a föld zsiradékja,
sárga kalásztömegek, zabtablák négyzöge füstől,
nincs egy mozdulat és nincs felhő, nincs sehol árnyék.

Most a mező sok giz-gaza, mindenfajta növényke,
kútgém, jegenyetörzs s a magános pusztai ember
elnyeli árnyékát s rosszul van, szédeleg, ájul“).

és lehet illuzionistája vérelevenné színesített elképzeléseknek:

(„Az ajtórezen át bekukkan és figyel,
kezében vérnarancs, mit gyöngy fogsor harap
s ha felkapom fejem, kacagva tűnik el,
szoknyája villan és hajából egy darab“).

nem elég megállania ma a formatökeletességnél.

Költő és poéta nem fed egy fogalmat magyar ideológiánkban és bármennyire elsőrendű is Nadányi Zoltán poétának, ezidőszerint a költőnek legfelsőbb bontakozását fedezi fel írásaiban az objektív látás.

Bevallom, ezt az objektivitást nehéz magamra kényszerítenem Nadányival szemben, akivel huzamosabb ideig vergődtük át az erdélyi magyar irodalmi start hálátlan kötelességvállalását. Nehéz írásaitól elválasztanom az embert, erotikáját is staniolpapírba göngyölő művészetet

újra-érzékelésekor pedig kénytelenül visszaemlékezem kisiús megjelenésére és arra, hogy képtelenül sok cukrász-süteményt fogyasztott el, mialatt más alkoholt ivott. Sokkal komolyabban vallom a mindennapi élet kihatását az alkotói adottságokra, mint amilyen groteszknak első pillanatra ez a látszólag a kritikához nem is tartozó intimitás tetszhetik. Mert hiszen Nadányi élményektől, rázkódtatásoktól óvott, befelénéző életrendje, sőt bizonyos tekintetben poltronsággal határos húzózkodása attól, hogy egyszer véresebb problémákkal is farkaszemet nézzen: determinálják írását olyanná, amilyennek a „Furcsa vendég“ verseiben megnyilatkozik. Joggal kérdezhetni ugyan, hogy miért keressünk mindenáron többet l'art pour l'art költészetnél ott, ahol más cél, mint ez az önmagáért-levés nem is létezik.

Van valami kidolgozatlanul hagyott készség Nadányi vénájában, ami éppen a nagyvonalúbság, az általánosabb emberi keresztmetszetek felé ömlenek. Hát ezért! Nem elég nekünk mai l'art pour l'art-ja akkor, amikor egy tízoldalas szimbólumában, a „Bestiában“ (mely mindenképen chef-d'oeuvre-je az eddigi írónak) ilyen mozgalmat robbant ki egy allegorikus menazsériából az állatkirály kitérésétől tömegszugeszcióba szédült vadállatokban:

„Hattyúk le s fel úsznak,
a majmok rácsáikra kúsznak,
vadmacska fenekedve nyávog,
felágaskodnak a zsiráfok,
rögök repkednek, tarka tollak,
a kígyók görcsben vonagolnak,
pávák körülfutják a csoportot,
a tóban hüllők teste cuppog,
le- s fölmerül a viziló
és orrlíkain ég felé
sugárzik a medencelé.
Föld reng. Egyszerre millió
vad fütty sivit. Recseg a korlát,
bölények fejjel ostromolják
és öklelőznek vak haraggal,
sörényük, mint fekete láng,
magasba lobbán.
Vasrúddal ütögeti rácsát
a csimpánz. Elvágódva ráng
és bömböl az orángutáng.
Dühét e hangviharba tölti
a dzsungel millió fia,
minden vadállat, légi, földi,
de valamennyit túlvöltni
a szenegáli bestia l...“

Ez az egy verse van Nadányi Zoltán legújabb kötetének, amelyen keresztül útja korlátlan régiókba visz. Ebből a verséből kell továbbindulnia, ha pusztá formaművészetnél stagnálni nem akar. Legyen élete göröngyösebb, véresebb, küzdelmesebb az eddigienél.

TABÉRY GÉZA

KASSÁK LAJOS ÚJABB VERSEIRŐL

A mi úgynevezett impresszionista líránk, maga mögött hagyva sablonos requisitumaiból még ma is elvegetőtárgó mellékhajtsátságát a tisztára ornamentikába laposodott dekorációs lírát, — mint a nagy impresszionizmus mindenütt, egészséges tempóban áttejlődött a mai költészet új pátoszába. Ez a fejlődés autonóm volt, amit úgy értek, hogy a formák, tartalmi változásoktól alig érintve, mintegy maguktól hangozódtak fel és gyúltak új életre a régi tartalmak méhében. Vagyis: a mi impresszionista költőink, — kevés kivétellel, — igazi művészeknek bizonyultak s mint ilyenek, érzékeny ösztönükkel megtalálták azokat az új utakat, amelyeken az aktuális lélek a maga titkai felé elindult. Természetesen, itt gyökeres, radikális változások bajosan voltak észrevehetőek és ez jól is volt így, hiszen az egészséges művészi fejlődést mégis csak mindig a szerves haladás jellemezte elsősorban. Ennek a szerves haladásnak ma még csak szimptomái vannak, ezek a szimptomák azonban oly egységesek, hogy a további kialakulás perspektívája egészen tisztán elénknyílik. Ady, — talán legfüggetlenebbül és legbiztosabban — ugyan ezt a pályát iverelte be. A „Halottak élén“ című kötet alkotásának méltó lezáró akkordja; ebben az akkordban már teljes fénytel zeng az új pátosz, amely — mint minden művészeti szintézis, — kozmikus jellegét félreismerhetetlenül kimutatja itt is.

Kassák Lajos ezen az „összfejlődésen“ jóformán kivülmaradt. Legrégibb versei ugyanarról tanuskodnak, hogy neki is voltak „impresszionista“ krízisei, de az bizonyos, hogy líránk századeleji virágzásában ő már oldalt állott és az akkori forma-eszközök szabad kezelésével a maga letérő útjára lépett. A pátoszhoz Kassák is elért — és pedig mint az elsők egyike — de ez a pátosz sokban különbözött attól, amelyről fent beszélünk. Ez formai volt elsősorban; amaz tartalmi mindenekelőtt. Nem a klasszicizmus sokágú, részben hamis tartalmi pátosza ért el itt ujjászűléséhez; maga a tartalom is szintézis volt már, hatalmas, zártforma: világnézet! Kassák a szocializmus emberi napja felé fordult; az élet zsendülő, friss misztikumába borzongott fel benne és

lobogott szét lázadón a munkások és bányászok véres életének, a gyárak és városok gigászi birkózásának intenzív átélésében. Ez lett az ő centrális élménye. Világos: az ilyen tartalom nem bírja el a régi, konvenciók külsejű megkötöttségeket sem. Az egész világon mindenütt, ahol ez az értelem az igazi szocialista költészet gyümölcsseit érlelni kezdte, egyre fokozódó dinamikus áram zuhogott a robbanó keretek kaoszan át a szabadabb medrek felé. Így teremtette meg az új ritmus a magas reklamációt s a szabadzenéjű versek mármár mersvedő testében fellüktetett a meleg, kiújult élet. Prédikációk, himnuszok, és manifesztumok szólnak meg mindenfelé. Krisztus szavától a plakátok demagóg forradalmáig, a zendülés minden fanatizmusát bele akarták hevíteni a proletáriátus riadó elszántságába. Megindult a harc az új, előző emberért és a készülődés Európa nagy tetemrehívására,

Természetes, ez a költészet nem vált a munkássájtés naiv „szakszervezeti“ költészetévé, — mint ahogy ezek a költők sem lettek mind pártszocialisták, — és nem merült ki a szociális ellentétek, igazságtalanságok stb. ismételtetésében. Sokkal szélesebb agitációról volt itt szó! Mert az ilyen deklamációs költészetnek az átfogó tendencia lényegéhez tartozik és így történt, hogy a szintetikus tartalom, minden várakozással ellentétben, nagy tárgyi változatosságot hozott. (Megjegyzem, nem szabad ezt összetéveszteni az „iskolák“ kilengéseivel, amelyek programok: aktivizmus, szimulánizmus stb. formájában jelentkeztek, de jelentőségre sohasem tudtak szert tenni. A mai kritika erjedő állapota és a szabad vers látszólagos könnyű kezelése egyébként a tehetségtelen Mitläufernek nagy csoportjait tette lehetségesekké és csak természetesen volt, hogy ezek valamelyik tehetségesebb tagjuk közül „irányokká“ próbáltak bijegecesedni.) Kassák ennek a nagy, modern nemzetközi áramlatnak egyik értékes tagja lett és mint ilyen külön helyet foglalt el az új magyar irodalomban.

Az általános fejlődésben bizonyos nivellálódást vártunk. Azt hittük, hogy ez a költészet hamarosan leveti modorosságait, diszsonanciáit és egy mélyebb, feloldó, levegős síkban e művészi ökonómia szükségébe higgad. Valami klasszikusbb tempót vártunk

és nem is tévedtünk egészen, mert a külföldi szónoki költészet egy része valóban ebben az irányban fejlődik ma már. A forradalmi ág azonban más irányba vágott. Minden forradalmi költészetnek meg van a maga tragédiája. Húrokat pendít meg, de a hangokat nem hallja már és szerepe nem több a nagy fejlődésben, mint a névtelen tüntető, akit a golyó leterít. Vagy anarchiába zúlik, vagy verklivé válik ez a költészet, ha konzekvens akar maradni.

Kassák Lajos egy kis füzetben néhány újabb versét adta ki („Ma Kassák“ olvasható a címlapon). Mindjárt az első sorokban nyíltan bevallja, hogy másfelé indult és könyvét első nekiszaladásnak nevezi „az új Kassák felé.“ Új nekiszaladásokra csak fáradtak van szüksége s így indokolatlan kérdezhetjük: mi történt itt? nincsen már mit mondani, vagy talán elfogyott a régi lendület? Ezek a kérdések egyenesen visszaveretnek a tartalmi motívumokhoz. A múlt forradalmi költői a leverett harcok után egykedvűségbe süllyedtek gyakran, sokszor persze anélkül, hogy elvi álláspontjukból engedtek volna és költészetükben vagy csüggő hangok kerekedtek felül, vagy pedig a semlegesség narkotikumát ültött ki a külső rétegekre. Azt hiszem, a megvalósult küzdelem fordulói belelankasztották kissé Kassák elszántságaiba is. Természetesen nem gondolom, hogy ő világnézetével szerves kontroverziába került, csak azt hiszem, hogy az élő politika a könnyű undor ernyesztő levét beleoltotta az ő izmaiba is. A munkáshoz ma így beszél: „regelenként azt mondom jó fűrés a pálinka, aztán megetetted magad az ágyúváros gépeivel, este pedig fémmelzett szónokok beojtanak az igazság fullánkjaival, vén kísérletinyul.“ Nem különbözik ez a hang attól, amely a mesterember sarjadó erőitől a század csodáinak megvalósulását várta? Mintha a relativizmus öble felé hajolt volna el a költő delejes tője és mintha úgy érezné e percben, hogy az égi szárnyalás „forró-hideg dadogás“ csupán és a világon egyensúlyban áll a fontos és nem fontos serpenyője. Vágjunk grimasszokat, írjunk vezércikk közhelyeket, mondja és most olvashatjuk: „parlamentnek csufolt emberistálló“, „bizony mondom, szomorú krumplicsuszpecisba esik minden fényes kilátás“,

aztán: „már az sem biztos, hogy $2 \times 2 = 4$ “, „zsidók sárga foltja belebelesett a pápa teásfindzsájába.“

Lehet-e a grimasz lírai érték? Ez a kérdés merül fel legelőször. Az epikai humornak kétségtelenül van lírai rezonanciája; ez a líra azonban egy hátsó rétegben csapódik le s a kifutó vonalak csak valahol kívül, a mi saját életünkben találkoznak és metszik egymást. A vers grimaszai közvetlenül előttünk explodálnak s ha adnak is lírai visszhangot, ez annyira egyszémara-fogott lehet csak, hogy az első tíz feltétlenül tönkretompítja érzékenységünket. A deklamáció ellen főképpen a külső formai részben demontsrál. Minden művész előbb-utóbb megérzi a magas hang veszélyeit és tudja, hogy a pátosz és a dagály határai közel esnek egymáshoz. Ezen a ponton igenis szükség van fékezésre. De kellett-e már fékeznie Kassáknak is? A deklamáció útmutatóit, az írásjeleket elhagyja egészen s csak a sorok beosztása enged pauzát a lélekzetnek. Futnak a sorok, de meg-megzökkennek a hirtelen felbukkanó tréfák és drasztikumok akadályaitban. Nem látszik ennek az útnak a végén a dadaizmus gomolygó wurstlíja?

Szerencsére nem tartunk még ottan; inkább külsőség mindez és bármennyire hiszi Kassák az ellenkezőjét, biztos, hogy korábbi költészetével nem sikerült végérvényesen szakítania. Verseiben, — ha nem is mindegyikben, — pontosan fordul a deklamáció olajos kereke és összes viccei sem tudják agyonütni a felkibukkanó régi, tiszta sorokat.

Kevesen fogják Kassák Lajost most már követni tudni. Az „esztétikát kukorékoló jaguárok“ amúgy is régen lemaradtak s most azokra került a sor, akik elől a legmodernebb költészet némely iránya a semmi éjfelébe fut.

Aggodalommal nézzük Kassák mai kísérletezéseit!

BOLYAI PÁL

JEGYZETEK EGY LAPUSNYAKI KÖNYVHÖZ

Lapusnyak, tudjátok hol van, mert én nem tudom. Úgy sejtem, itt van valahol Erdélyben, a Maros mentén. A szerkesztőségbe koronként befutnak vékony, vidéki brosurák, a szerző saját kiadásában,

ám a kritikus legtöbbször olvasatlanul teszi félre őket. Egy-kettőre megnyugtatta a lelkiismeretét, hiszen mindent elolvasni nem lehet, száz és ezer mű mind megtekintésre nyújtja arculatát, szegény, vidéki füzet-leányzók, nektek nem jut ki az időből! Mea kulpázva bevallom, magam is sok ilyen vidéki írást tettem már félre, anélkül, hogy felvágtam volna, pedig magyar kötelesség lenne, ától-cettig végigstudírozni mindazt, ami a kuriákba begubózott díletánsok lelkivilágát foglalkoztatja. Ez volna az egyetlen tanulság nekünk életükről és gondolataikról, mert nem víz hozzájuk vasút, a sziüksorsú postamester csak hetenként váltja a postát, faluhelyen egy évben egyszer jönnek be Kolozsvárra az ottaniak és csak falusi magányaiktól keltezett irásuk az, ami mutatja, hogy ők is élnek és ha mégsem figyelünk fel, akkor megszakad a központ és a vidék lélek között minden kapcsolatot...

Hanvai remete — visszaemléksem e röpiratszerző romantikus elképzelésére a multbólésnyomban el is gondolom: vajjon élnek-e a zeg-zúgos erdőelvi községekben is közösségek sorsán tépelődő hanvai remeték? A régi Róma idején jeles patriciusok messze a fővárostól megközelíthetetlen nyaralókban, tuszkulunumok csendességében mindennel foglalkoztak, csillagászattal és erkölcsi bölcsellettal és mindazzal, amit a kor tudása nyujthatott, az ő élestáiraik tele voltak. Mindenről a legprecízebben tudtak és — nem voltak Rómában. Elgondolom: élnek-e még ilyen ritkuló emberpéldányok a szemérmes vidéken és ha igen, milyenek ők? Sűrű, átszűrt bort

szürcsölő Mariusok, epés, hitetlen epikuristák, mint a régi Róma falura menekültjei, vagy hívők, ferencrendiek, pusztába vonultak, akik virrasztanak egy kor lázáma felett, szelíden jók és türelmes tenyerükben talán még a fecskéfészek is megteremne?

Lapusnyakról érkezik a könyv, furcsa, nem sok jóval ígérkező cím: *Egy természettörvény és az emberiség jövője*. Valahogy úgy van az ember ilyen címekekkel, hogy új kantiadákat ígérnek és egy szimpla igazságot sem adnak. Írója: Cs. Lázár László. Megjegyzés a címlapon: második könyv. Nem ismerem az első kötetet, de rászánom magam, hogy megolvasom a másodikat. És itt kezdődik a vallomás, mely talán nem is kritika, több, a kritikus szubjektív öröme, hogy elolvashattam e szazoldalasjegyzeteket. Keresztül eszem magam az iskolázatlan etikus „törvényein“, melyek, ha mindjárt a közszólás szerint igazak is, a rátalálás és felfedezés gyakori hangoztatásában igen naivak, hiszen amit a szerző természet-törvénynek mond, azt már a multban egyik-másik példabeszéd is szabatosan kifejezésre jutatta. A természettörvény szerint, ahogy az ok és okozat, a kauzalitás anyagi érvényesülése, úgy felállítandó a szellemi világot uraló törvény, a szellemi kauzalitás törvénye, mely így hangzik: Cselekedetek és következményeik. „Az emberiség nagy tömegei épen úgy nem látták eddig e törvényt, mint ahogy a légzaj nem látja az átlátszó üvegharangot“. Mit kell hát tenni? „A legyeknek nem megy fejébe a láthatatlan üvegfal létezése“ — „munkámnak egyetlen célja: az üvegharangot minél jobban befes-

teni, hogy az emberek végre meg-
lássák.“

A szerző természet törvénye szer-
rint meg kell fontolni a cseleke-
deteket, mert ezek következményei
tartják a világot. Amit nem akarsz
magadnak, azt ne akard másnak,
vagy még keresztényebben és pozi-
tívebben kihangsúlyozva: szeresd
felebarátodat, mint tenmagadat —
ez a szerző konklúziója. Tagadha-
tatlan igazság, nagyszerű dolog
volna, ha fellehetne ébreszteni az
emberekben, de mint a szerző
ugyan helyesen mondja „az egyik
jellemző és alig érthető tünete az
emberi természetnek, hogy az
egyszerű, világos igazságot csak
nagynehezen és későn veszi be,
míg a legnagyobb bodorságot
rögtön elhiszi.“ Sajnos a szerző
akárhogy is szeretné, nem fogja
meggyőzni az emberiség nagy
tömegeit, mert szavai egyszerűek,
átlátszóan igazak, a stílusa az ön-
meggyőződés erejétől lökött — de
épen ezért. Mert a közönség — az
író maga idézi — mindent el tud
viselni, csak egyet nem, az egy-
szerűséget és a láthatóvá tett
igazságot.

E művet így egyetlen céljától
(s ekképpen értékétől is) megfosz-
tanók, ha nem volna a mi szá-
munkra még egy nagyobb, át-
fogóbb, megnyugtatóbb és em-
beribb értéke. És ez: Lapsusnyakon
egy ember felfedezte önönmaga
erejéből és gondolatszájtán át ön-
maga számára a haladó társadalmi
igazságot és ennek itt-ott állófák-
kal lecövekelte rendszerét. Nagy
és őszinte öröm számunkra tudni
azt, hogy *nem vagyunk egyedül*.
Hogy van Lapsusnyakon egy tépe-
lődő nemesi magyar földbirtokos,
aki estende belenéz a lámpa világos-
ságába és minden más, ezer hazug

jelszó ellenére is felfedezi — a Jásziék
radikális programját. A szerző
talán nem is sejtí, hogy kikkel
került atyafiságba, de már benne
van. Rájön arra, hogy mégis csak
a legfontosabb probléma az „em-
beriség“ és hogy a „szocializmus
lesz az a kovász, mely az egész
emberiséget átfogja hatni“ és hogy
„az egész földtekére kiterjedőleg
szabadá kell tenni minden tiszt-
ességes emberre nézve a vámt-
mentes szabad forgalmat és ke-
reskedelmet“. Egy vidéken élő
földbirtokos, akiben van elég bá-
torság elmondani, hogy „a munka-
adók hibája idézte fel a jelenlegi
helyzetet. És hogy önző és rövid-
látó cselekedeteikkel felidéztek
maguk ellen a bűnhődést, amely
méltón sújtotta őket.“ És amikor
a kormányformák kérdéséről van
szó, akkor a szerző azt is meg-
meri mondani, hogyha megszerve-
zitek az elemi oktatást, akkor
nem fontos kérdés sem a köztár-
saság, sem a királyság. A szabad
Svájc emlegetése, a szabad ön-
kormányzás követelménye, világ-
béke és világbírótság és végül az
internacionálé gondolata, melynek
el kell jönnie, mely megtűri, sőt
követeli is a hazaszeretetet — egy
világközösség elképzelése — repe-
sík az ember szíve, vannak már,
akik vidéken is így gondolkodnak.
Mert szerkesztőségekben ez el-
veket hangsúlyozni nem nagy dolog
és te jámbor városi olvasó csodálko-
zol is, hogy ilyen nagy fontosságot
tulajdonítunk ez elvek hangozta-
tásának. De ne felejtse el, vidéken
erre rájönni, bátran le is írni,
hinni bennük, nagyon nagy dolog
és nagyon kevesen vannak, akik
szívestül vállalják e programot.
Ó bárcsak hatással lennének Cs.
Lázár László testvéri szavai a

vidéki magyar értelmiségre, bár oszlatnák el a lelkekről az előítéletek ködösségét, bár több emberben gyulladna ki a világosság, hogy szemben a hazug próféták állításaival, hogy az ember rossz ráeszmélnének, hogy az ember jó és hogy az embernek állati teste van ugyan, de emberi lelke és isteni szelleme. A városban élő írőember nem kap a néppel oly eleven kapcsolatot, mint a Cs. Lázárok, akik bizonynal vezetői is a provinciális magyarságnak. E könyv arról győz meg engem, hogy nem cselekedtünk rosszul, amikor a kor igazságait hirdetni mertük. Azt az örömet postázza nekünk, hogy lassan, de föltartózatlanul kitermelődnek vidéken is azok az egyéniségek, akiknek hitük jó, biznak az emberiségben és messzibbre mutató céljaiktól nem tántorítja el semmi hazug jelszó.

LIGETI ERNŐ

PESSZIMIZMUS

A modern ember gondolkodását jellemző pesszimizmust Schopenhauer elemezte először, a nihilizmust Turgenyev találta ki s Dosztojevsky tette tökéletessé. Schopenhauerrel és Dosztojevskyvel függnek össze a modern ember életének, jelentőségének problémái is, egyáltalában a mai élet értelmezése, hogy mi az igazi élet s mitől függ, mitől támad, fejlődik és hanyatlík. A pesszimizmus, a nihilizmus a mai élet rugója, alapja, mértéke, célja és összefoglalója — élet az élettelenségben s mégis mindannyian a holnapba vetett hittel várjuk az elkorcsult, az agyonhajszolt emberiség újraéledését, felfrissülését, szellemi, erkölcsi megváltását s különösképen

épen a művészettől, a kultúrától. — Külső eseményekben gazdag, szenvedésben eltöltött évek után, — melyeket csak hiábavaló és a lemondások erejétől szomorúan büszke percek tesznek bensőségessé, — a lehangoltság lassú, magunkraeszmélésében, keressük a művészetet, a kultúrát, amely megadta magát a becstelen háborúnak, a hiábavaló forradalmaknak, a művészetet, amely valaha küzdött s most kiábrándultunk belőle, mert hibáival, gyávaságával és bukásával megmutatta magát, hogy nem tud elszakadni a mától, a napok világtörténelmet író hatalmától s alkotás helyett hat keserves és fizikai harcában, uszályhordozója lett az ember telenségnek.

A művészet körül hemzsegett az élet, névtelenek, jelesek, lefoglalták maguknak, legszemélyesebb tulajdonukká tették, szinte elhittették velünk a művészi önérték átöröklődésének csodáit. Alázatosan közeledtek hozzá, hogy büszkék lehessenek alázatosságukra s megannyi Szent Kristófként, vállukon hordozhassák a Michelangelók, a Tolsztojok, a Beethovenek dicsőfényét. Ezeknek a szelíd, alázatos természetű ragaszkodóknak, ezeknek a kedves önfeláldozóknak, akiket senki és semmi sem riaszthatott vissza a titkos, lekötött, alvó energiaként felszabadulását váró Művészettől, ezeknek a meggyőződésből oda-szegődött mezei hadaknak sikerült ideig-óráig megmutatni azt, miként fér össze művészet és háború, miként élhet, lélegezhet az ember — az embertelenségben. Mert egy pillanatig sem látták a ma pesszimizmusát, a közelmúltak nihilizmusát, ők az alkalmi „művészet“.

tel magyarázták, mentegették, igazolták, míg a mi számunkra a művészet és a pesszimizmus s az egész internacionális kultúra problémája többet jelentett esztétikai problémánál. A görög ember, a klasszikus kor hőse is ismerte a lét borzalmaát, az élet küzdelmeit s épen mivel ismerte, tehát tiszta pesszimizmusból, hogy egyáltalában élni, lélegzeni tudjon, megteremtette az olimpusi istenek ragyogóan szép álmvilágát. És ugyanaz az ösztön volt az, mely a mában a művészetet teremtette, fejlesztette az élet továbbviseelésére, ösztökélésünkre az életet kiegészítette, létünket megkoronázta, megteremtette a mai ember dicső Olimpusát, melyben mint önmagunkat magasztosító tükörben, megláthattuk az Embert. De ez az olimpusi világ, ez a teremő ösztön, csak a művészetért, csak az emberiségért van, alapja csak a folytonos művészeti tevékenység lehet s ehhez hozzátartozik az az ideál, aki Platon „Ion“-jában így jellemzi önmagát: „Ha valami szomorút mondok, a szemem megtelik könnyel, de ha szörnyű és ijesztő az, amit mondok, hajam szála égnek áll a borzalomtól s a szívem hevesen dobog“.

S ebben a platói rhapsodosban benne van, hogy az embertelenség egyszerre hűvös és izzó, mely megdermeszt és eléget, tehát nem képpesohasem tiszta hatást elérni, véglelei kiközösítik magukból mindazt, hogy egyáltalában művészileg hatni tudjon, tehát új hatásmódokra van szüksége. A világszemléletesség helyett: rideg, lehetőleg paradox gondolatokra, a dionysosi elragadtatás helyett vad, mámoros, soha meg nem fékezhető indulatokra, amelyeket a realiztikusan

utánzó és másoló gondolkodás ter-vel hírhedt deus ex machinává. Így esik a múlt ésa ma művészeti szemlélete közé az embertelenség, a művésziatlenség, a művészetek harcának tulajdonképeni, igaz tragédiája.

Ember áll az embertelenségben, a káoszban s várja, hogy a kocka eldőljön. A tragédia elé odavetja a maga szerény prólogusát, sajnálja az expozíció lendületét, mert úgy rémlik neki, már az első jelenetek különös nyugtalanságokat rejtenek magukban és kár is mindenért, mert minden kárbavész. S párhuzamba akarja állítani önmagát a művészetek tragédiájával. Felszeretne lépni, hogy már a tragédia elején elmondja, kicsoda is az ember, mi előzi meg ezt a tragédiát, mi minden is történt eddig s mi fog még történni! Hiszen az ember mindent tud, azt is, ami történni fog, hát minek megvárni, amíg csakugyan bekövetkezik? De mi célt érne el vele? Micsoda formájáról a művészetnek lehetne még szó, amely nem a ma méhéből született, a pesszimizmusból és a nihilizmusból, a tragikus embertelenségből? Micsoda erő kellene ide, mely a művészetben elérve a legmagasabb emberi megnyilatkozást, új, mély értelmű jelentőséggel interpretálja az élet, az ember és a művészet fenséges harmóniáját? Hogyan lehetne ezt az erőt megállítani, irodalom, művészet, zene elmulásával, leveleiknek elfonnyadásával új, dicső virágzást teremteni, egyszerre izzót, hatalmas fényüt, mely bölcs, megadó nyugalmat ad, életet, embert, művészetet és elvezet bennünket az embertelenségből, a mérhetlen álmok reggeli frissességéhez: *önmagunkhoz*.

KÁZMÉR ERNŐ

EGY KATALÓGUS MARGÓJÁRA

(A XX. század könyvművészete. A Magyar Bibliophil Társaság első kiállítása az Iparművészeti Múzeumban Budapesten 1921.)

A magyar bibliofilék — egynéhányan — a szétépett és feldúlt magyar közéletben, számukra igen-igen kedvezőtlen időben, a télen összeálltak, egyesületet alapítottak és e tavaszon léptek először a nyilvánosság elé egy kiállítással. Ha nem születik meg ez a kiállítás, el se hisszük, hogy csak ilyen kevesen volnának olyan magyar bibliofilék, akik programmal, hozzáértéssel és munkával élnek passziójuknak. Mert gazdag ez a kiállítás, ha azt vesszük, hogy az alig maréknyi kiállító szerény módú polgárokból, főleg lateinerekből és iparművészekből tevődik össze, de szívfacsaróan szegény volna, ha azt kellene hinnünk, hogy a magyar könyvgyűjtők kedvezőbb atmoszférában gazdagabb és instruktívabb kiállítást nem tudnának összehozni.

Az angol könyvművészet volt legnagyobb hatással a legújabbkori könyvművészetre s az a néhány úttörő angol nyomda, amely a 19. század utolsó évtizedében alakult, hogy felújítsa a régi nyomda művészet legnemesebb hagyományait, egy-két jöszemű gyűjtő jövőlétéből — igen szerényen ugyan — de képviselve van és ez az, ami valóságosan megmenti a szép célú kiállítás erkölcsi hitelét, mert ezek nélkül a német produkció hallatlan és kissé illetlen fölényvel nehezedett volna a kiállítás anyagára, annál is inkább, miután a háború alatti és utáni olasz és francia könyvművészet, mely nagy lendülettel és komoly sikerrel fogott hozzá a német könyv versenyének legyűréséhez, nincsen képviselve a kiállításon.

Néhány angol nyomda (Keimscott, Riccardi, Doves) és ezek elvei szerint dolgozó egynéhány német nyomda (Bremer, Ernst Ludwig, Januss, Kleukens, Rupprecht) példáját nem tudom, jól elméjükbe vették-e ambiciózus magyar nyomdák és kiadók. Ezekben a műhelyekben összeállott a lekiismeretes nyomdász-kiadó egy-két iparművészrel, rajzolóval, hogy művészetüket egymás túlléptetése helyett harmonikus hatású

könyvek elkészítésére állítsák be. Tökéletes szépségű betűk, jó papír, gondos elrendezés, tipográfiai stílushoz igazodó könyvdísz, illusztráció és kötés együtt akarja a tipográfiai problémát megoldani. Együtt akar a tartalmilag értékes „igazi könyv”-höz illő kőöntést teremteni. Ezt a programot tökéletesen csak angol nyomdák hajtották végre. A renszansz műhelynek, az „officina” szemlémenek kell érvényesülnie, a mester és a munkatársak szíves és önkéntes alárendelésének kell megteremtenie a művészi könyvet. Ezt a puritán és szemérmes tartózkodást angol nyomdák értékcsökkenték s nagy kerülő úton eljutott ideig egy sereg német nyomda is, de az egész német könyvpiacot nem tudta úgy áthatni ez a törekvés, mint az angol. A feltűnést keltő újszerűnek kergetése megmérgezte ezt a tiszta törekvést, de a jó példa mind jobban áttör és a német könyvgyártás már érezni a példa jó hatásait.

Ezeket a szép könyveket mindig egy vezető akarát hozza létre. Angliában Morris, Ashbee, vagy Lobden-Sanderson Németországban Hoennicke, Hans vagy Weber, Ernst Rohwolt, vagy Ehmke, nálunk Kner Imre vagy Tevan Andor. A tiszta tipográfiai harmóniára, az önálló stílusra törekvést a magyar könyvművészetben egyedül Kner Imre képviseli. A többiek minden egyes könyvénél külön-külön gyürkőznek neki a tipográfiai probléma megoldásának s mindannyiszor mindent előről kezdenek. Kner ott folytatja, ahová előző könyvével elért; jellegzetes egyéni stílusát — bármily súlyosan hatnak néha betűi — hozzatudja alkalmazni szubtilis feladatokhoz is, úgy hogy egészen bizonyos, hogy a tökéletes magyar könyvet az ő műhelyéből fogjuk megkapni. A régi pesti nyomdák közül csak a Hornyánszky-nyomda adott mindig újabb és újabb bizonyágot tévedhetetlen ízléséről, (kár, hogy a kiállított könyvek között nem szerepel Kertész József híres nyomdájából és a Pesti könyvnyomdából kikerült könyv) a többi nyomda (leggyakrabban az Athenaeum, Pallas és Korvin-testvérek), időről-időre, összevont igyekvettéi — nyilván a rendelő iránításával — produkált egynéhány szép könyvet, de nem tudta eredményeit stílussá fejleszteni, nem tudta elérni azt, hogy minden

kiadványán, az olcsókon is, rajta legyen egy leszűrdött tipográfiai ízlés egyszerű gondossága. Az új nyomdák közül csak a Világosság nyomda ért el erre a magaslatra.

+

A gyűjtők megskolasodásával feltűnt az *amatőr-kiadó* típusa is. Reiter László (Amicus-kiadó) és Szacelláry Pál ennek az új típusnak rokonszenves reprezentánsai. Ha bele nem fáradnak, ők lesznek azok, akik régi magyar nyomdák sűtba hajtott hagyományait új életre fogják serkenteni. Ezekre a hagyományokra a gyomai Knernek és a békéscsabai Tevannak kellett éveikkel ezelőtt figyelmeztetnie a nagymultu pesti nyomdákat. Most, hogy minden jobb pesti nyomdában amatőr-kiadványokat gyártanak ambiciózus amatőr-kiadók ösztönzésére, — akik ezt a versenyt maguk ellen támasztották nemes példájukkal — Knerék egy kiszélesült kor számára folytathatják nevelő munkájukat.

+

A kiállító gyűjtők sorában egyetlen egy régi arisztokrata volt, az öreg, tudós bibliográfus: gróf Apponyi Sándor...
KÖHALMI BÉLA

IPARMŰVÉSZETI MEGNYILATKOZÁSOK A KOLOZSVÁRI MINTAVÁSÁRON

Az árumintavásár nem kiállítás, nem disz példányok, nem rendkívüli alkalomra készült produkciók felvonultatása, hanem mindennapos, átlag ipari termékek bemutatása a fogyasztónak. Nem vásárnapja a termelésnek, hanem vásárnapja, nem ünnepnap, hanem hétköznap. Épen ezért még nagyobb elismerésre méltó néhány iparművészünk helyes érzeke, mely a hétköznapnak szolgáló mintavásárra hozta őket. Ezzel bizonyosságát adták annak, hogy tudatosan vagy öntudatlanul megérezték az iparművészet igazi rendeltetését.

Mert az iparművészet feladata valahol ott középen fekszik az ipar és a művészet mesgyéje kö-

zött. Az ipar tisztán materiális, csak célszerűségi szempontoknak alárendelt gazdasági tevékenység: az anyag átgyúrása materiális szükségleteink céljaira. A művészet a művészen, a korban élő világnézet lehető legtisztább objektívációja: egy tisztán szellemi tevékenység, az anyag alakítása a szellem kifejezésére. A művészet világnézeti jelentőséget ad az alakított anyagnak, melynek szerepe egyedül e jelentőség hordozása. Az iparművészet nem távolítja el ennyire az anyagot eredeti jelentésétől: csak beleilleszti a kívánt világnézeti légkörbe.

Mert az erőteljes világnézetű ember nem elégszik meg azzal, hogy csak vásárnapokon, az élet kivételes pillanataiban lépjen belső kapcsolatba a dolgokkal, hanem a hétköznapi élet mindennapos tényeiben is ugyanannak a belső alakító egységnek megnyilvánulásait keresi s bántja minden, ami ezzel ellentétben áll. Ennek a keresésnek kísérlete épen az iparművészet: a mindennapi élet tárgyainak beillesztési kísérlete egy egységes világnézetbe, mely legtisztábban egy kor vagy egy alkotó művész stílusában objektíválódik. Az iparművészet a hétköznap spiritalizálási kísérlete: törekvés a mindennapi élet dolgainak kiemeléseére tiszta anyagszerűségükből s behelyezésére olyan viszonyok közé, mely összhangban van „stílusunkkal“ vagy legalább is nem mond ennek ellent.

A hétköznapnak szellemi lényünkhöz való idomitása, stilizálása tekintetében azonban még nagyon hátra vagyunk. A tiszta művészetben már nem elégít ki akármilyen stílus, csak a mai vi-

lágnezetünkben fakadó. Az iparművészetben megelégszünk, ha tárgyainkat akármiképp stilizálva látjuk: a spiritualizálási kísérlet már önmagában kielégít, ha valamenynyire sikerült, tekintet nélkül ennek módjára. Ezért van az, hogy míg ma senkinek eszébe nem jutna romantikus, vagy gótikus stílusban festeni, addig az iparművészetben a műtörténelem összes stílusait s ezek keverékeit megtaláljuk. Ez természetesen fogyatékos, mely mai izlésünk fejletlenségével vele jár. Az iparművészet jövőbe vezető útja e fogyatékos áthidalásán át vezet.

Hogy a Mintavásáron kiállító iparművészeink mind e stíluskeveréssel dolgoznak, azon nem csodálkozhatunk, hiszen a mának dolgoznak. S bemutatott eredményeik nyugodtan állhatnak a legigényesebb kritika elé is. Kevés, amit ott látunk, alig néhány iparművész munkája, elszorva, vagy elrejtve az ipar vásári áruai között, de mégis annyi, amennyi igényt tarthat komoly figyelemre.

A nyugatabbra most annyira divatos batik komoly képviselőkre talál *Wittmann Sándor* (Kolozsvár) selyem batik és *Tokayné Deák Etelka* (Maros-Vásárhely) selyem- és bőrbatik munkáiban. *Wittmann Sándor* motívumai kiválasztásában mélyebben járó keresést árul el, *Tokayné* színei szépen összeharmonizáltak, munkáinak kivitele gondos sok hozzáértésre valló. Nagyon szépek *Erdélyi Rózsika* (Maros-Vásárhely) és *György Gergely* (Maros-Vásárhely) bőrmunkái. A *Barátok nővérek* (Kolozsvár) krinolinja bizonyoság arra, hogy a női ruházatkodásba is bevihetők művésziszempontok. Szépek *Krémerne Hirsch Margit* (Kolozsvár) porcellánfes-

téséi. Biztos izlésével a legkülönbözőbb stílusú motívumokból tud erőteljes dekoratív hatásokat elérni.

Nagyon ügyes kézre vallanak *Sztruhala M. Ferenc* (Kolozsvár) faragásai. Renaissance-os gyümölcs- és levél-motívumokból felépített fatányérai és polcai elsőrendű famunkák, úgy szintén álványos rámai. De a mai stílustörekvésektől távol állónak mutatják kiállított dolgai. Kedvesek *Uégh Erzsike* (Kolozsvár) népies motíválású famunkái. A műasztalosipar kiváló termékei *Hevesi József* (Kolozsvár) impozáns, nemes vonalú kettős kapuja és *Simon László* (Kolozsvár) két templomi asztala.

DIENES LÁSZLÓ

TÓTH ISTVÁN LINOLEUMOS MAPPÁJA

Tele a külföld, különösen Németország és újabban Bécs, művészi sokszorosításokkal. A grafikusművészet nem ismerj lendületet vett, aminek az újabb és újabb technikai megoldások mellett a gazdasági viszonyok szegényességében is feltalálható a gyökérok. A nagy hadikönjktura elmúlt, amikor a világvérseny nem érezte hatásait, a tehetségesek nagyrésze elvonult, vagy a frontokon kintlódott és gicörök árasztották el a hadigazdagok szalonjait csataképekkel és egyéb izléstelenségekkel. A piktorok, rajzolóművészek megint felvették a keserves harcát a mindennapi kenyérért s ebben a harcban az aránylag olcsó grafikus kiadványok könnyebben össze tudják gyűjteni a sok kicsit, ami sokra megy, mint a nagy vásznak kultiválói. Emellett pedig meglehetősen ritka is a selejtes áru az ilyen grafikus mappákban. Amatőrök, akik ilyesmit vásárolni szoktak, kényesebb izléssel és megbízhatóbb műérzékkel rendelkeznek, mint a nagy vásznak vásárlói (tisztetel a nagyon kevés kivételnek).

Öszinte örömmel vettük kézhez és forgattuk a fiatal *Tóth István* linoleumos mappáját, melyben a talentumos művész tíz színes linoleum-metszetét adja közkézre, saját sokszorosításában és mindössze huszonöt példányban. Első

fecske ez a kis gyűjtemény s talán vakmerő próbálkozás a mi viszonyaink között, bár 200 lej igazán nem sok pénz tíz finom műlapért. De aki az itteni művásárló hajlandóságokat, (vagy inkább azoknak hiányát) ismeri, mégis csak vakmerőnek kell minősítenie Tóth kísérletét s vakmerőségét érdemei elsejésként kell betudnia.

A rajzok elé az éles szemű Kós Károly irt bevezető sorokat, melyekben körülbelül kritikáját is adja a mappába gyűjtött anyagnak. Ahogyan ő három külön csoportba osztja a tíz levonatot (1. színes tavaszi tájak, 2. mozgást megérezkítő figurális témák, 3. Templomrészlet, Olasz udvar), mi is magunkéva tehetjük beosztását. Ellentétben Kóssal mi az első csoportba soroltakat a legutolsó fejlődésredménynek látjuk, ha mindjárt a linoteknikával ellentétbe ezeken jut is leginkább a művész, tehát ezek mondhatók kevésbé sikerülteknek. Régi megállapításunk Tóthról, hogy benne az akvarelista küzd a rajzolóval és ime ezeken a metszeteken sem tudja megtagadni magát. Ezek a Jugendstílusú, édeskés tavaszi fák semmi közönséget nem tartanak az anyaggal, amelyből őket a véső kimetszette. Ő igaz, kedvesek és könnyedek, rajtuk az április „saftgrünje“ megvesztegetően tavaszi, de ez nem linoleummetszet, ez akvarell s ezen az akvarellen is már túl van épen a Tóth István erőteljes akvarellstílusára. A mozgások megérezkítésére törekvő metszetek: kísérletek a legmodernebb irányban anélkül, hogy alkotójuk bensőleg is magáévá tette volna ezt az irányt. „Ilyet is tudok, ha akarok“ — mondja a metszet szájával Tóth és — nem őt képviselik ezek a rajzai. És mást sem. Átmeneti lények egyéniség nélkül.

Annál inkább linók és annál komolyabban revellálják Tóthnak e nembeli képességeit a „Templomrészlet“ és az „Olasz udvar“. Mindkettő, de különösen az utóbbi, szerenés harmonizálása színeknek és markáns vonalaknak. Ebben az irányban még többet s még jobban elmélyedve meg tudná találni Tóth a maga legkomolyabb kifejezési formáit a linoleum durva, de érdekes megoldásokra inspiráló anyagában. Am így, ahogyan az egész mappa előttünk fekszik, egy nemes törekvésű, tiszteletreméltó tehetségű és szorgalmu művész áll előttünk, akinek továbbbra is szeretettel figyeljük megnyilatkozásait.

SZENTIMPREI JENŐ

CAMILLE MAUCLAIR: PRINCES DE L'ESPRIT

Poeról, Flaubertől, Mallarméről, Paul Adamról és Villiers de l'Isle-Adamról szól ez a könyv. A gondolat, amely összeköti ezeket a tanulmányokat: mindezen írók eretnekei voltak a modern erkölcsöknek, a közönségességnek, a haladásba vetett kényelmesen ostromba kispolgári hitnek. Edgar Poe-t, Mauclair szerint, egészen másnak kell elképzelnünk, mint amilyenek Baudelaire és utána a közönség hitte. Edgar Poe-t elsősorban gondolkozónak kell tekintenünk: egész műve metafizikai szellemre vall. A valósággal való összeütközés büszke és elzárkózó lelkiállapotot teremtett Poenál, aki ezért a valótól teljesen idegen világban élte le életét. Flaubert haraggal és keserűséggel lázad föl szinte minden művében a modern idők erkölcei ellen. Gúny és hitetlenség a modern morállal szemben, de ugyanakkor idealista gondolkodás egyformán jellemzik Flaubert és Villiers műveit. Mauclair szemére veti a kritikának, hogy nem méltányolta eléggé Villiers művét. Villiers „Eve future“ és „Axel“ című regényei remekművek, nyelvezete pedig a legnagyobb mesterek sorába emeli őt. Mallarmé teljes esztétikai rendszert alkotott, amely Hegel metafizikai esztétikájából indul ki. Eszerint a művészet a valóságot csak a tiszta eszmék kifejezésére használja fel, minden tárgy szimbóluma egy eszmének. A realizmus tehát, amely a szimbólumokkal önmagukért foglalkozik, félre ismeri a művészet igazi rendeltetését.

MURÁNYI GYÖZŐ

AZ IRODALMI MUNKÁSOK ÁRSZABÁLYA SZOVJET- OROSZORSZÁGBAN

Szovjetoroszországban most állapították meg az irodalmi munkások új árszabályát.

Az új árszabály az úgynevezett „ball“ rendszeren alapul. Egy ball-ban ezer nyomtatott betű van és egy-egy ball honorárium 200 rubel. Azaz egy betűre 20 kopejka esik. A ball árszabályának két, három, négy és ötszörösét egy bizonyos skála szerint fizetik ki az egyes irodalmi termékekért.

A skála a következőkben állapítja meg a honoráriumokat:

Politikai vezércikkekért a ball háromszorosa (azaz egy ball 600 rubel.)

Hírlapi tárcák, skiccek, könyv-szemlékért másfélszeresen.

Szemlék, interjúk, tudósítások az alap árban.

Távíratí jelentések kétszeresen. Irodalmi (agitációs irodalom) három-négyyszeresen.

Magasabb művészi értékű szépirodalom pedig négy-ötszörösén.

A Hírlaphasábok legnagyobb részének sorai 35 betűsek. (Egyes lapoknál 38 betűsek.)

A fenti tarifa alapján a 35 betűs hasábszélességű lapoknál a honorárium a következőképp van megállapítva: Vezércikk (vagy politikai másodíkcikk) soronként 21 rubel. Tárcacikk, skicc, stb. soronként 11 rubel 40 kopejka. Agitációs irodalom soronként 28 rubel. Szépirodalom soronként 35 rubel.

A gépszédéses könyvsorok 65-70 betűből állanak.

Az árszabvány ilyen kiadványoknál agitációs irodalmi mun-

káért 58-63, szépirodalmi munkáért pedig 65-70 rubelt állapít meg soronként.

A versek soronként (tekintet nélkül a sorok szélességére) 50-250 rubeljével honorálják, a szerkesztő megítélése szerint.

(A „Petrogradi Pravda“-ból.)

M. J.

ROMÁN FOLYÓIRAT SZEMLE

Arhiva pentru știința și reforma socială
Gândirea Viața Românească

Ha tétován, ha bizonytalan lépésekkel, gáncsoláshoz és útvesztésekhez szokottan is: lassan megindúlnak egymás felé azok, kiknek útjai egy célba hajolnak.

Talán nem jutottunk még közelebb a célhoz.

Most egyszerre két ilyen rész-melésről, erősítő egymásratalálásról számolhatunk be, két románnyelvű folyóiratról írván.

Az első az *Arhiva pentru știința și reforma socială*, a Román Társadalomtudományi Társaság szemléje. Hatalmas kötetnek is beillik, mely negyedévenként ad számot a társaság munkásságáról és imponáló belső tevékenységéről. A két év óta működő társaság erősen gyakorlati munkásságot fejt ki. Albizottságai szinte minden jelentősebb törvényjavaslatot megvitatnak s nem egy esetben jelentősen érvényesítették szavukat. A román társadalom becsületes parlamentje ez. Parlament: *politika és pártok* nélkül, hol a társadalomtudományok világosságában igyekeznek igazi alakot adni a pártok politikaharcában deformálódott reformoknak.

A most megjelent szám *Kiss Géző*nak, a debreceni egyetem volt rektorának hatalmas tanul-

mányát hozza „Dreptul și socio-logia“ (Jog és szociológia) címmel és nagyterjedelmű írásban megszólaltatja Eugen Ehrlich-et, a csernovíci egyetem volt rektorát, a groningeri egyetem díszdoktorát, ki a monarchia bukásának okait ismerteti nagy tudományos felkészültséggel és sok élyan igazság feltárásával, melyet vastagon takart az osztrák-magyar állameszme régen hivatalos szentségtakarója. Az archívum jegyzetet ír e két cikk alá és bejelenti olvasóinak:

Az Arhiva boldogan üdvözlí az etnikai kisebbségek tudományos reprezentánsainak eme első együttműködő megnyilatkozását . . .

A két nagyjelentőségű tanulmányon kívül általános érdekű Duiliu Marcu a „Statul și Criza locuinților“ (Az állam és a lakáskriszís) című törvénytanulmánya, mely alapos felkészültséggel mutat rá az állam elhanyagolt szerepére és annak szükségességére, hogy a lakásínségen nem rendelkezésekkel és rekviráló törvényekkel, de helyes és keresztülvitt lakásépítési politikával lehet segíteni. A „Tanulmányok“ részében Kiss Géza cikkein kívül Xenopol A. D. történetíró inkább lírai kommentárt ad nagy román történelméhez, míg Jonescu Sisești a csehszlovák agrárreformot ismerteti.

A recenziók között nagy szerepet visz a német tudományos élet megnyilatkozásainak kissé időben elmaradt nyilvántartása.

*

A „Gândirea“ irodalmi és társadalmi szemle. Itt jelenik meg Kolozsváron a friss hajtásu, de

már is komoly értékeket reprezentáló román irodalom organumaként. Ennek az írócsoportnak — írja hozzánk a „Gândirea“ szerkesztősége, — nincs köze a politikához és csak a humanizmusnak a szóvivője és az első perctől át volt hatva attól az érzéstől, hogy csakis a román, magyar és német kultúra tökéletes megismerése folytán jöhet létre közzöttünk a kölcsönös egyetértés.

És valóban, a „Gândirea“ első számától fogva magyar írókat fordít, ismertet.

Ebben a számában jól sikerült Ady-fordítást talál az olvasó. A fordító Isaia Toian az Ady-irodalmat is számontartja és a könyvismertetések sorát Földessy Gyula: „Ady-tanulmányok“ kissé ridegen összefoglalt recenziójával vezet be.

A lap szépirodalmi részéből érdemes lesz máris néhány nevet megjegyezni. Nichifor, Crainic, Demostene, Botez, D. I. Cucu a fiatal román irodalom erős egyéniségei közül valók. Cezar Petrescu, a legjobb román újságírók egyike — az írók és művészek kongresszusáról ír bevezető cikket. Általában a lap inkább a könnyű irodalmat szolgálja, talán az erdélyi román irodalom „Új idők“-jének felel meg.

*

A „Viața Românească“ a román hivatalos irodalom közlönye. A román tudományos élet közép-pontjában, Jassiban jelenik meg 5—8 éves terjedelemben. Juliusi száma bő tartalommal nemcsak irodalmi, de tudományos értéket is ad. Mihai D. Ralea Emil Durkheim-ot ismerteti a román közönség számára, Krupenski pe-

dig Németország és Anglia 1814. évbéli viszonyáról hoz — angol forrás után — érdekes adatokat. Az irodalmi részben kiemeljük *Botez* cikkét: Un román al Ardealului (Rebreanu: „Joun“) Rebreanu írása az erdélyi román életrajzát kívánja nyújtani s bőven szerepeltet erdélyi magyar és zsidó alakokat benne. Botez elismeréssel állapítja meg, hogy az író felülemelkedett az újságíró tendenciáin, egyéni karaktereket ad, melyek fajisága sohase általánosít, bármilyen is beállítása. A román folyóiratok általános és különös értéket adó karaktere: a külföldi irodalom tudományos élet bő és körültekintő felölélése a „Viața Românească“ különös erőssége. Erős internacionalizmus jelzi ezt a bő rovatot, melyben az olasz, német, francia, angol, sőt zsidó nyelvű irodalom is helyet talál. Egyelőre — úgy látszik, — a magyar irodalmi élet krónikás szemeltartása hiányzik a füzetből.

SZÉKELY BÉLA

A NAPKELET PÁLYAZATAI

1921. március 1-i határidővel verspályázatot tűztünk ki, melyben megismételtük tavalyi pályázatunkat. Ugyancsak pályatételeket tűztünk ki a „Nemzeti Autonómiák kidolgozása“ című tételre, valamint regénypályázatra is. A bíráló-bizottság összetételében megmutatózó folytonos változások nem engedték meg, hogy a pályázatok eredményét még mind a mai napig közölhesük, ezért olvasóinktól szíves elnézést kérünk.

Ami a verspályázatot illeti, beérkezett összesen 63 mű 49 szerzőtől. A bíráló-bizottság jelentése szerint a pályázat tagadhatatlanul nívósabb, mint az 1920-iki, de bizony abszolút értékű vers ezúttal sem érkezett be. Ennek dacára a bíráló-bizottság úgy határozott, hogy a viszonylagosan legjobb mű szerzőjének kiadja a díjat.

A bíráló-bizottság nézete szerint leg-

jobb versnek tekinthető a *Varjak* című költemény. A jelíges levelek felbontása után kiderült, hogy szerzője *Bartalis* János (Kide). *Bartalis* János jól ismert költő országos viszonylatban is, sokáig volt a „Nyugat“ munkatársa, legjobb tevékenysége kizárólag a „Napkelet“ben nyilatkozott meg. A bíráló-bizottság különösen kiemeli a vers érett világnézetét, egyenletesen hőmpölygő belső ritmusát, az abszolút biztos szófűzést. A díjat *Bartalis*nak kiadni ajánlja.

Értékben hajsza választja el a „Varjak“-tól a „Vers anarchiája“ című költeményt, melynek meglepően erős és szuggesztív belső nyelvezete és ha itt-ott néhány sor nem zökkentette volna vissza a széles lendületű ritmusot, úgy a díjat e mű szerzőjének kellett volna kiadnunk. A bíráló-bizottság dicsérettel tünteti ki a verset. A jelíges levél felbontása után megállapítást nyert, hogy a szerző *Becski* Andor (Kölozsvár), szintén a „Napkelet“-ből ismert tehetséges fiatal költő.

A bíráló-bizottság kiemeli azután az *Ecce homo* című mértékes verselésű költeményt melynek csak egy baja, hogy a szerző *Ady* Endre hatása alól még nem szabadult fel teljesen. Szerzője jelíges levelet nem küldött, így utólag kérjük nevének közlését. E két utóbbi verseit egyébként a *Napkelet* megveszi és leközi.

Bartalis János pályanyertes versét legközelebbi számunkban mutatjuk be olvasóinknak.

A „Nemzeti Autonómiák rendszere“ című pályatételünkre pályamű nem érkezett.

A regény-pályázat eredményéről szóló jelentésünket a legközelebbi számunkba közöljük.

A NAPKELET HÍREI

A *Napkelet* szerkesztősége és a kolozsvári Magyar Színház tagjai július első felében Nagybányán nagyszabásu estélyt tartottak. Az estély a teljes siker jegyében zajlott le. A *Napkelet* szeptemberben a bukaresti közönség számára *Ady* Endre estélyt rendez, októberben pedig ugyancsak a Magyar Színház tagjainak bevonásával Temesváron és Aradon.

Ligeti Ernő a *Napkelet* egyik szerkesztője regényt írt, melynek tárgya Prágában zajlik le. A regény érdekességeire felhívjuk a közönség figyelmét.